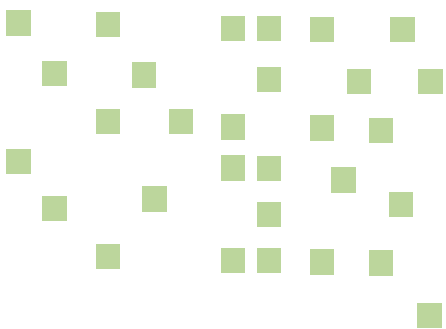

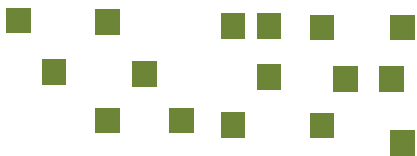
UKRAINA

SŁUŻBA WOJSKOWA

**Zasady odbywania służby wojskowej
(opracowanie zintegrowane)**

**DPU-WIKP-424/264/2026
05.05.2026**

TREŚĆ ZLECENIA

Proszę o informację na temat zasad odbywania służby wojskowej na Ukrainie.

SIŁY ZBROJNE

INFORMACJE PODSTAWOWE

Zgodnie z ukraińskim prawem, obrona ojczyzny, granic kraju, niezależności i jedności terytorialnej kraju oraz poszanowanie symboli państwowych są powinnościami i obowiązkami każdego obywatela Ukrainy. (art. 17 Konstytucji Ukrainy).^[1]

Siły Zbrojne Ukrainy – są odpowiedzialne za ochronę suwerenności, niepodzielności terytorialnej i nienaruszalności kraju. Mają za zadanie odstraszanie i odpieranie zbrojnej agresji, obronę przestrzeni powietrznej i wód terytorialnych kraju oraz udział w działaniach antyterrorystycznych.

Zgodnie z prawem ukraińskim, formacje i jednostki wojskowe Sił Zbrojnych Ukrainy mogą być zaangażowane w różne działania:

- w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i powstrzymania zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej w obwodach donieckim i ługańskim,
- w celu organizowania i wspierania ruchów oporu, prowadzenia operacji psychologicznych, w celu zwalczania terroryzmu i piractwa,
- w celu ochrony życia, zdrowia obywateli i obiektów (mienia) państwowego, w tym także poza granicami Ukrainy, zapewnienia ich bezpieczeństwa i ewakuacji (powrotu),
- w celu wzmocnienia ochrony granic, w celu ochrony suwerennych praw Ukrainy w jej wyłącznej morskiej strefie ekonomicznej i na szelfie kontynentalnym,
- w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowej żeglugi morskiej Ukrainy na pełnym morzu lub w dowolnym miejscu poza jurysdykcją żadnego państwa,
- w celu zapobiegania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, przeciwdziałania nielegalnemu przewozowi broni i narkotyków, substancji psychotropowych i materiałów pokrewnych lub prekursorów na pełnym morzu,
- w celu reagowania na katastrofy naturalne i w sytuacjach kryzysowych spowodowanych przez człowieka, udzielanie pomocy wojskowej innym państwom, a także udział w międzynarodowej współpracy wojskowej,

¹ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Constitution of Ukraine (Конституція України), 28.06.1996, ostat. zm. 03.09.2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254r/96-вр>

międzynarodowych operacjach antyterrorystycznych, antypirackich i innych międzynarodowych operacjach

- w celu utrzymania pokoju i bezpieczeństwa na podstawie umów międzynarodowych Ukrainy oraz w trybie i na warunkach określonych w ustawodawstwie Ukrainy.^[2]

LICZEBNOŚĆ I SKŁAD

Etatowo Siły Zbrojne Ukrainy liczą niemal milion żołnierzy, przy czym z analizy publikowanych na internetowych stronach ogłoszeń rekrutacyjnych wynika, że rzeczywista liczebność armii ukraińskiej nigdy nie przekroczyła 750 tysięcy.^[3]

Dodatkowo eksperci szacują, że większość żołnierzy służy na tyłach. W strefie walk przebywa około 200-250 tys. żołnierzy.^[4]

UDZIAŁ WOJSK W AKTUALNYCH DZIAŁANIACH ZBROJNYCH

Siły zbrojne Ukrainy od marca 2014 r. są zaangażowane w działania obronne przeciw Federacji Rosyjskiej, która rozpoczęła agresję na Ukrainę anektując Krym wraz z Sewastopolem.^[5] W marcu 2014 r. rozpoczęły się również działania zbrojne we wschodniej Ukrainie, w Donbasie (obwody: doniecki i ługański), wywołane przez prorosyjskich separatystów, wspieranych przez Rosję.^[6] Najintensywniejsza faza konfliktu miała miejsce w latach 2014-2015, jednak do okresowych intensyfikacji walk w Donbasie dochodziło także w latach późniejszych.^{[7][8]}

24 lutego 2022 r. Federacja Rosyjska rozpoczęła pełnoskalową inwazję na Ukrainę. Początkowo celem władz Federacji Rosyjskiej było przejęcie kontroli nad całym krajem: atak nastąpił równocześnie z pięciu kierunków, a wojska rosyjskie zmierzały na Kijów.^[9] Na przełomie marca i kwietnia 2022 r. Rosja ogłosiła wycofanie się spod Kijowa i ogólnie z północy Ukrainy. We wrześniu 2022 r. miał miejsce odwrót Rosjan spod Charkowa. W październiku-listopadzie 2022 r. w wyniku kontrofensywy wojska

² Siły Zbrojne Ukrainy, Modern Armed Forces of Ukraine, <https://www.zsu.gov.ua/en/modern-armed-forces-of-ukraine/mission-and-functions>

³ Lewandowski ., Ewolucja pod naciskiem. Siły Zbrojne Ukrainy w 2025 roku[ANALIZA], 31.12.2025, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ataki-w-glebi-dezercje-i-reformy-jak-dzis-walczy-ukraina-analiza>

⁴ Kresy 24, Ukraińska armia liczy 900 tys. żołnierzy. Ilu z nich walczy na froncie?, 17.01.2025, <https://kresy24.pl/ukrainska-armia-liczy-900-tys-zolnierzy-ilu-z-nich-walczy-na-froncie/>

⁵ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Konsekwencje aneksji Krymu, 19.03.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu>

⁶ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu, 17.06.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-06-17/republiki-wojenne-w-donbasie-rok-po-wybuchu-konfliktu>

⁷ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Rosja: uznanie niepodległości Donbasu, 22.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-22/rosja-uznanie-niepodleglosci-donbasu>

⁸ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nieograniczony mandat użycia sił zbrojnych poza granicami Rosji, 23.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-23/nie-ograniczony-mandat-uzycia-sil-zbrojnych-poz-granicami-rosji>

⁹ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Rosyjski atak na Ukrainę (24 lutego, godz. 9.00), 24.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/rosyjski-atak-na-ukraine-24-lutego-godz-900>

ukraińskie wkroczyły do Chersonia i odzyskały kontrolę nad częścią obwodu chersońskiego.^[10]

Od tego czasu inicjatywę przejęli znowu Rosjanie, ale ich zdobycze terytorialne pozostają relatywnie nieduże.^[11] Obecnie walki mają charakter pozycyjny i toczą się wzdłuż linii frontu o długości około 1200 km., przebiegającej przez północną, wschodnią i południową Ukrainę. Ponadto Rosja regularnie prowadzi ataki dronowe i raketowe, skierowane na infrastrukturę krytyczną, taką jak elektrownie oraz w inne obiekty cywilne.^{[12][13]}

24 lutego 2022 r. na terytorium Ukrainy wprowadzono stan wojenny (na 30 dni).^[14] Tego samego dnia prezydent Ukrainy podpisał dekret o powszechnej mobilizacji, który został opublikowany około północy z 23 na 24 lutego 2022 r. W myśl tego dokumentu mobilizacja została przewidziana pierwotnie na 90 dni od czasu ogłoszenia dekretu.^[15]

Stan wojenny i powszechna mobilizacja były następnie wielokrotnie przedłużane, ostatnio na okres 3 miesięcy do 4 maja 2026 r.^[16]

PRZESTRZEGANIE PRAW CZŁOWIEKA W TRAKCIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Z raportów „Niezależnej Międzynarodowej Komisji Śledczej ds. Ukrainy w sprawie naruszeń prawa międzynarodowego w konflikcie zbrojnym”, opublikowanych przez Radę Praw Człowieka ONZ (ang. UN Human Rights Council) dnia 05 marca 2024 r. wynika, że po wybuchu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę (24.02.2022) głównie władze (Siły Zbrojne) Federacji Rosyjskiej dopuszczają się stanowiących część określonej polityki, systematycznych i powszechnych zbrodni wojennych na terenach Ukrainy kontrolowanych przez armię FR.^[17]

W ww. raporcie, jak też w innych źródłach, brak informacji, by po pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę (24.02.2022) Siły Zbrojne Ukrainy dopuszczały się stanowiących część określonej polityki, systematycznych i powszechnych zbrodni wojennych na terenach Ukrainy kontrolowanych przez władze ukraińskie. Międzynarodowa Komisja Śledcza odnotowała jedynie pięć przypadków, gdy na terenach kontrolowanych przez władze Ukrainy, uzbrojeni ludzie dopuścili się

¹⁰ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich, 23.02.2023, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/ROK%20WOJNY_OSW_2302.pdf

¹¹ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich, 24.02.2025, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2025-02-24/trzeci-rok-wojny>

¹² Forsal, Potężny zwrot na froncie. Ukraińcy idą jak burza, Rosja traci terytorium, 16.04.2026, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/11233525.poteczny-zwrot-na-froncie-ukraincy-ida-jak-burza-rosja-traci-terytorium.html>

¹³ CIA Factbook Archiwum, Ukraine 2025, <https://worldfactbookarchive.org/analysis/dossier/ua>

¹⁴ President.ua., Dokumenty, <https://www.president.gov.ua/documents/all>

¹⁵ Zakon.gov.ua. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про загальну мобілізацію”, редакція - Прийняття від 24.02.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>

¹⁶ Kresy.pl, Ukraińska Rada Najwyższa przedłużyła stan wojenny i mobilizację do maja 2026, 14.01.2026, <https://kresy.pl/wydarzenia/ukrainska-rada-najwyzsza-przedluzyla-stan-wojenny-i-mobilizacje-do-maja-2026-roku/>

¹⁷ HRC – UN Human Rights Council (formerly UN Commission on Human Rights), Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (A/HRC/55/66) (Advance unedited version)^[EN/RU/UK], Originally published: 05.03.2024, <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-independent-international-commission-inquiry-ukraine-ahrc5566-advance-unedited-version-enruuk>; <https://www.ecoi.net/en/file/local/2105798/q2403731.pdf>

samowolnego aresztu i przetrzymywania „rzekomych kolaborantów”.^[18] Ponadto Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka w 2026 r. zwróciło uwagę, że w około połowa rosyjskich jeńców wojennych, schwytanych na Ukrainie, doświadczyła tortur lub złego traktowania, szczególnie w pierwszych chwilach po złapaniu. Odnotowano 30 na 389 badanych przypadków egzekucji jeńców. Naruszenia praw jeńców miały miejsce przede wszystkim w 2022 i 2023 r., a dwie osoby zmarły w więzieniu.^[19]

REGULACJE DOTYCZĄCE POBORU I MOBILIZACJI

Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestię służby wojskowej jest **ustawa nr 3127-IX o obowiązku wojskowym i służbie wojskowej z 1992 r.**, która reguluje takie kwestie jak obowiązek obrony państwa, rodzaje służby oraz ogólne zasady poboru. Ostatnie zmiany tej ustawy zostały wprowadzone 4 kwietnia 2024 r.^[20]

Kolejnym ważnym aktem prawnym jest **ustawa z 1993 r. z późn. zmianami, regulująca procedury mobilizacyjne.**^[21]

Od wiosny 2024 r. wprowadzono serię zmian legislacyjnych, które regulują kwestię poboru i mobilizacji w trakcie stanu wojennego. Jest to przede wszystkim **ustawa nr 3633-IX wprowadzająca poprawki do aktów prawnych Ukrainy dotyczących służby wojskowej, mobilizacji oraz rejestrów wojskowych z 11 kwietnia 2024 r.**^[22]

Ustawa 3562-IX z dn. 9 maja 2024 r. zmieniająca kodeks wykroczeń i kodeks karny Ukrainy w odniesieniu do przestępstw wojskowych.^[23]

Ustawa 4826-IX z dn. 10 kwietnia 2026 r. o zmianach w niektórych aktach legislacyjnych Ukrainy w pewnych kwestiach przygotowania obywateli do narodowego oporu.^[24]

¹⁸ HRC – UN Human Rights Council (formerly UN Commission on Human Rights), Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (A/HRC/55/66) (Advance unedited version)^[EN/RU/UK], Originally published: 05.03.2024, <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-independent-international-commission-inquiry-ukraine-ahrc5566-advance-unedited-version-enruuk>; <https://www.ecoi.net/en/file/local/2105798/q2403731.pdf>

¹⁹ UN OHCHR, (UN Human Rights Office of the High Commissioner), Four Years Since The Full-Scale Invasion Of Ukraine: Key Facts And Findings, 02.2026, <https://ukraine.ohchr.org/en/Four-years-since-the-full%E2%80%91scale-invasion-of-Ukraine-key-facts-and-findings-February-2026>

²⁰ CMS Legal Home, Ukraine changes rules for the military draft, 16.05.2024, <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-changes-rules-for-the-military-draft>

²¹ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Закон України Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, 1993, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

²² CMS Legal Home, Ukraine changes rules for the military draft, 16.05.2024, <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-changes-rules-for-the-military-draft>

²³ CMS Legal Home, Ukraine changes rules for the military draft, 16.05.2024, <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-changes-rules-for-the-military-draft>

²⁴ Кадровик-01, Президент підписав закон, який впроваджує підготовку до нацспротиву замість БЗВП для студентів, 10.04.2026, <https://prokadry.com.ua/news/116596-prezydent-pidpysav-zakon-iyaki-vprovadzhuie-pidgotovku-do-natssprotyvuu-zamist-bzvp-dlia-studentiv>

ZASADNICZA SŁUŻBA WOJSKOWA

ZASADY OGÓLNE

Zasadnicza służba wojskowa była przewidziana ustawą z dn. 1992 r. W 2012 r. została zniesiona, jednak już w od kwietnia 2014 r. została wprowadzona ponownie, w związku z agresją rosyjską na Ukrainę.^{[25][26]}

Obowiązek ten został zawieszony następnie w lutym 2022 r., w związku z agresją Federacji Rosyjskiej i wprowadzeniem stanu wojennego. Dnia 18 października 2022 roku wprowadzono zmiany do ukraińskiego prawa, zgodnie z którymi w trakcie obowiązywania stanu wojennego pobór do zasadniczej służby wojskowej nie jest przeprowadzany (ustawa z dnia 18.10.2022).^{[27][28]}

OSOBY W WIEKU 18-25 A OBOWIĄZEK SŁUŻBY WOJSKOWEJ

W obecnym stanie prawnym zasadnicza służba wojskowa w klasycznym rozumieniu tego słowa została zniesiona i *de facto* została zastąpiona obowiązkiem mobilizacyjnym.^[29]

Osoby w wieku 18 – 25 lat nie podlegają obowiązkowej, zasadniczej służbie wojskowej ani przymusowej mobilizacji. Osoby w tym wieku mogą zostać zmobilizowane tylko, jeżeli we wcześniejszym okresie ukończyły zasadniczą służbę wojskową lub jeżeli są oficerami rezerwy.^[30]

Dodatkowo dla osób w wieku 18 – 25 wprowadzono podstawowe przeszkolenie wojskowe zamiast zasadniczej służby wojskowej. Jest ono obowiązkowo prowadzone na uczelniach wyższych w wymiarze 300 godzin w toku studiów (ukr. *базова загальновійськова підготовка*), a dla innych osób ma trwać 3 miesiące w okresie stanu wojennego, a 5 miesięcy w czasie pokoju (ukr. *базова військова служба*). Pracodawcy mają obowiązek traktować nieobecność pracownika w czasie szkolenia jako usprawiedliwioną i nie mogą go z tego powodu zwolnić.^[31] Osoby, które odbędą podstawowe przeszkolenie wojskowe i zdobędą specjalność wojskową

²⁵ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Law of Ukraine „On military duty and military service” (Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

²⁶ Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Види військової служби в Україні: хто такі строковики, контрактники та призовники, 07.03.2023, 20:32, <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230307-vydy-viiskovoyi-sluzhby-v-ukrayini-hto-taki-strokovyky-kontraktynyky-ta-pryzovnyky/>

²⁷ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Постанова від 01 лютого 2023 р. № 92, Київ, Про внесення змін до Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2023-p>

²⁸ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Закон України „Про внесення зміни до Закону України „Про військовий обов’язок і військову службу” щодо особливостей призову на строкову військову службу та діяльності призовних комісій під час дії воєнного стану”, Документ 2678-IX, чинний, поточна редакція - Прийняття від 18.10.2022 (Остання подія - Набрання чинності, відбулась 29.10.2022), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2678-IX>

²⁹ Ministry of Defence of Ukraine, Mobilization in Ukraine: who is subject to it and citizens' obligations, 22.03.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mobilization-in-ukraine-who-is-subject-to-it-and-citizens-obligations>

³⁰ Ministry of Defence of Ukraine, Mobilization in Ukraine: who is subject to it and citizens' obligations, 22.03.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mobilization-in-ukraine-who-is-subject-to-it-and-citizens-obligations>

³¹ Baker McKenzie, Ukraine: Amendments to laws on military service and mobilisation adopted, 22.04.2024, https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/employment-compensation/ukraine-amendments-to-laws-on-military-service-and-mobilisation-adopted?utm_source=chatgpt.com

nie podlegają mobilizacji do ukończenia 25 lat. Po ukończeniu 25 roku życia będą objęte mobilizacją na ogólnych zasadach.^{[32][33]} W służbie cywilnej, w samorządach, prokuraturze i policji nie będą mogły pracować osoby w wieku do lat 60, które nie przeszły przeszkolenia wojskowego, o ile nie było to spowodowane ich stanem zdrowia.^[34]

Obywatele Ukrainy będą mogli jeden raz dokonać wyboru roku odbywania podstawowego przeszkolenia wojskowego, przy czym wspomnianego wyboru muszą dokonać przed osiągnięciem przez nich 24 roku życia.^[35]

W ogólnodostępnych źródłach brak jest ponadto informacji, w jakim stopniu wdrożono te zapisy w praktyce i czy są powszechnie prowadzone, natomiast już 10 kwietnia 2026 r. wprowadzono kolejne zmiany do systemu szkoleń wojskowych. Zamiast podstawowego przeszkolenia wojskowego, studenci szkół średnich i wyższych będą przechodzić zajęcia z obrony cywilnej, które będą odbywać się dla wszystkich: zarówno kobiet, jak i mężczyzn na wszystkich poziomach kształcenia. Osoby z niepełnosprawnościami, będą zwolnione z zajęć praktycznych.^[36]

Osoby w wieku 18-25 lat mogą podpisać dobrowolny kontrakt z armią.^[37]

OBOWIĄZKI OSÓB W WIEKU 18-25 ZWIĄZANE ZE SŁUŻBĄ WOJSKOWĄ

PRZYPISANIE DO PUNKTU POBOROWEGO

Na mocy regulacji z 2024 r. osoby podlegające obowiązkowi wojskowemu (w wieku 18-60 lat), muszą aktualizować swoje dane w elektronicznym systemie ewidencji wojskowej **Oberih**. Musiały podać m.in. swój aktualny adres zamieszkania i inne informacje niezbędne z punktu widzenia wypełniania obowiązku wojskowego. Rejestracji trzeba było dokonać w ciągu 60 dni od momentu wejścia w życie ustawy:

- osobiście w Terytorialnym Centrum Rekrutacji i Wsparcia Socjalnego (TCRiWS lub TCR; ukr. *Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки*), będące odpowiednikiem istniejących obecnie w Polsce Wojskowych Centrów Rekrutacji, WCR, gdzie się zostało wcześniej zarejestrowanym,
- w biurach lokalnej administracji w miejscu zamieszkania,

³² Espresso.TV (Еспресо ТВ), Мобілізація в квітні 2025 року: чи буде посилена та кого можуть призвати, 28.03.2025, <https://espresso.tv/mobilizatsiya-2025-chi-bude-posilena-ta-shcho-ochikuvati>

³³ Novyny.pro (Новини Pro), Чоловіків до 25 років можуть призвати на військову службу – адвокатка назвала умови, 02.10.2024, <https://tck.novyny.pro/news/tck/cholovikiv-do-25-rokiv-mozhut-prizivati-na-viyskovu-sluzhbu-advokatka-nazvala-umovi-11084.html>

³⁴ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

³⁵ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Law of Ukraine „On military duty and military service” (Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

³⁶ Кадровик-01, Президент підписав закон, який впроваджує підготовку до нацспротиву замість БЗВП для студентів, 10.04.2026, <https://prokadry.com.ua/news/116596-prezydent-pidpysav-zakon-iyaki-vprovadzhuie-pidgotovku-do-natssprotyvuu-zamist-bzvp-dlia-studentiv>

³⁷ Ministry of Defence of Ukraine, Mobilization in Ukraine: who is subject to it and citizens' obligations, 22.03.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mobilization-in-ukraine-who-is-subject-to-it-and-citizens-obligations>

- poprzez aplikację mobilną „**Rezerwa+**” (ukr. „Резерв+”). Aktualizacji należy także dokonywać obowiązkowo w ciągu 7 dni w przypadku zmiany informacji, np. miejsca pobytu.^{[38] [39]}

Osoby przebywające zagranicą również musiały się zarejestrować w punktach konsularnych. W przypadku braku rejestracji placówki dyplomatyczne i konsularne miały prawo odmówić takiej sobie usług konsularnych, a dowód osobisty i paszport mogą zostać wyrobione w konsulatach tylko w przypadku, gdy dana osoba ma przy sobie książeczkę wojskową.^[40] Mężczyźni od 16 roku życia, którzy w danym roku kończą 17 rok życia do 25 roku życia, szczególnie ci którzy przebywają poza granicami kraju, są automatycznie wciągani do ewidencji w systemie **Oberih** bez konieczności przechodzenia wojskowej komisji lekarskiej.^{[41][42][43]}

BADANIA LEKARSKIE

Mężczyźni w wieku poborowym muszą przejść badania lekarskie w celu potwierdzenia możliwości odbycia służby. Po przeprowadzeniu badań lekarskich, przy uwzględnieniu poziomu wykształcenia, cech osobistych, rodzaju prowadzonej działalności i posiadanego zawodu Wojskowe Komisje Lekarskie mogą wydać orzeczenie dotyczące jednej z następujących kategorii:

A) „Zdolny” (ukr. „Придатний”): zdolny do służby wojskowej

B) „Niezdolny” (ukr. „Непридатний”): niezdolny do służby wojskowej

W) „Wymaga” (ukr. „Потребує”): wymaga zwolnienia z wykonywania obowiązków służbowych na wyznaczony okres dni kalendarzowych

G) Tymczasowo niezdolny” (ukr. „Тимчасово непридатний”): tymczasowo niezdolny do służby wojskowej^[44]

³⁸ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

³⁹ Baker McKenzie, Ukraine: Amendments to laws on military service and mobilisation adopted, 22.04.2024, https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/employment-compensation/ukraine-amendments-to-laws-on-military-service-and-mobilisation-adopted?utm_source=chatgpt.com

⁴⁰ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

⁴¹ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Про реалізацію експериментального проекту з автоматичної верифікації та перевірки відомостей про призовників, військовозобов'язаних та резервістів, Документ 932-2024-п, чинний, поточна редакція - Прийняття від 16.08.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2024-p#Text>

⁴² Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Про реалізацію експериментального проекту щодо вдосконалення механізму переміщення військовослужбовців Збройних Сил, військовослужбовців Національної гвардії за їх ініціативою, Документ 1291-2024-п, чинний, поточна редакція від 17.12.2024, підстава - 1414-2024-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1291-2024-p#Text>

⁴³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Про реалізацію експериментального проекту щодо надання окремих публічних послуг та вчинення окремих консульських дій за заявами громадян України, які перебувають за межами України, що подаються засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та/або інформаційно-комунікаційної системи “е-Консул”, Документ 1447-2024-п, чинний, поточна редакція - Прийняття від 20.12.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1447-2024-p#Text>

⁴⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Міністерства оборони України, Наказ „Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України” від 14.08.2008 № 402, {із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства оборони № 262 від 27.04.2024 }, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>

DOKUMENTY WOJSKOWE

Poborowym (ukr. призовникам), podlegającym obowiązkowi wojskowemu, wyrabia i wydaje się dokument ewidencyjno-wojskowy (ukr. військово-обліковий документ), który określa zobowiązanie jego właściciela do realizacji obowiązku wojskowego.^[45]

W czasie stanu wojennego mężczyźni w wieku od 18 do 60 lat zobowiązani są nosić przy sobie książeczkę wojskową, a zawarte w niej dane służby mundurowe będą mogły zweryfikować w oparciu o elektroniczny rejestr **Oberih**, zawierający informacje o osobach objętych obowiązkiem wojskowym.^{[46] [47]}

OBOWIĄZEK WOJSKOWY A WYJAZDY ZAGRANICZNE

Mężczyźni, którzy przekroczyli granicę przed 24 lutego 2022 r., nie ponoszą odpowiedzialności za brak powrotu do Ukrainy w związku z mobilizacją, ale nadal muszą zarejestrować się w placówkach dyplomatycznych i muszą też zaktualizować dane osobowe w związku z ww. zmianami obowiązującymi od dn. 18.05.2024. Podobnie jest z kobietami, które wykonują zawody medyczne.^{[48][49][50]}

Od lutego 2022 r. obowiązywał niemal całkowity zakaz opuszczania kraju przez mężczyzn w wieku 18 – 60 lat, który miał zabezpieczyć rezerwy mobilizacyjne i wesprzeć armię w czasie rosyjskiej inwazji.^[51]

Od 28 sierpnia 2025 r. mężczyźni w wieku od 18 do 22 lat otrzymali zgodę na wyjazdy zagraniczne. Rząd tłumaczy tą zmianę potrzebą kształcenia młodych ludzi – umożliwienia im zagranicznych studiów i odbywania staży. Ponadto władze chcą uniknąć dość rozpowszechnionej obecnie sytuacji, gdy młodzi ludzie są wywożeni przez rodziców jako nastolatki, jeszcze przed ukończeniem szkoły średniej, co bardzo negatywnie odbija się na ich sytuacji edukacyjnej. Chodzi o to, by mogli skończyć szkoły w Ukrainie i bez lęku podejmować również studia w kraju.^[52] Zmiana w przepisach dość szybko wywołała falę wyjazdów z kraju. Szacuje się, że od końca

⁴⁵ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Кабінет Міністрів України. Постанова від 30 грудня 2022 р. № 1487 „Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-n#n631>

⁴⁶ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

⁴⁷ Baker McKenzie, Ukraine: Amendments to laws on military service and mobilisation adopted, 22.04.2024, https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/employment-compensation/ukraine-amendments-to-laws-on-military-service-and-mobilisation-adopted?utm_source=chatgpt.com

⁴⁸ Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Чи можуть бути притягнені до відповідальності чоловіки, які виїхали за кордон до 24 лютого, 22.08.2023, 15:49, <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230822-shho-zagrozhuje-cholovikam-yaki-vyihaly-za-kordon-do-vijny-ta-ne-povernulys/>

⁴⁹ UNIAN (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Новий закон про мобілізацію в Україні: що зміниться з 1 червня, 29.05.2024, 06:25, <https://www.unian.ua/society/mobilizaciya-s-1-iyunya-2024-glavnye-izmeneniya-dlya-voennoobyazannyh-12649320.html>

⁵⁰ Fakty.com.ua, Сирій паспорт за кордоном: що це за документ, хто його може отримати та які країни видають, 25.04.2024, 16:47 <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240425-siryj-pasport-za-kordonom-shho-cze-za-dokument-hto-jogo-mozhe-otrymaty-ta-yaki-krayiny-vydayut/>

⁵¹ Gazeta, Dlaczego Ukraina pozwala 18-22-latkom wyjeżdżać za granicę? "To wzmocni więź z ojczyzną", 01.09.2025, <https://wiadomosci.gazeta.pl/swiat/7,198075,32213938,dlaczego-ukraina-pozwala-18-22-latkom-wyjezdzac-za-granice.html>

⁵² Gazeta, Dlaczego Ukraina pozwala 18-22-latkom wyjeżdżać za granicę? "To wzmocni więź z ojczyzną", 01.09.2025, <https://wiadomosci.gazeta.pl/swiat/7,198075,32213938,dlaczego-ukraina-pozwala-18-22-latkom-wyjezdzac-za-granice.html>

sierpnia do końca października 2025 r., Ukrainę opuściło 100 tys. młodych mężczyzn w wieku od 18 do 22 lat.^[53]

POWSZECHNA MOBILIZACJA NA UKRAINIE

REGULACJE DOTYCZĄCE POWSZECHNEJ MOBILIZACJI

Jeszcze przed rozpoczęciem rosyjskiej inwazji na Ukrainę, prezydent Ukrainy podpisał dekret o powszechnej mobilizacji, który został opublikowany około północy z dn. 23 na 24 lutego 2022 r. Powszechna mobilizacja została przewidziana pierwotnie na 90 dni od czasu ogłoszenia dekretu.^[54] Powszechna mobilizacja była kilkukrotnie przedłużana: ostatnio na okres 3 miesięcy do 4 maja 2026 r.^[55]

CZAS TRWANIA POBORU MOBILIZACYNEGO

Obecnie obowiązujące ustawodawstwo nie przewiduje określenia czasu trwania służby mobilizacyjnej. Dowództwo wojskowe kieruje się obawą, że groziłoby to załamaniem obrony na skutek jednoczesnej demobilizacji znacznej części żołnierzy.^[56]

OSOBY PODLEGAJĄCE MOBILIZACJI

Wszyscy mężczyźni, obywatele Ukrainy w wieku 18-60 lat zobowiązani zostali do stawienia się na wezwanie do odpowiedniego pod względem miejsca zamieszkania Terytorialnego Centrum Rekrutacji i Wsparcia Socjalnego (TCRiWS lub TCR; ukr. *Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки*), celem dokonania adnotacji w ewidencji wojskowej. Zobowiązani do służby wojskowej, spośród osób wewnątrznie przesiedlonych, powinni byli się zgłaszać do ewidencji wojskowej w miejscach faktycznego pobytu, w ciągu 7 dni.^{[57][58]}

⁵³ Wirtualna Polska, Blisko 100 tys. młodych wyjechało z Ukrainy po zmianie przepisów, 30.10.2025, <https://wiadomosci.wp.pl/blisko-100-tys-mlodych-wyjechalo-z-ukrainy-po-zmianie-przepisow-7216379834329696a>

⁵⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про загальну мобілізацію” від 24 лютого 2022 року {із змінами, внесеними згідно з Указами Президента!...} № 59/2023 від 06.02.2023}, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>

⁵⁵ Kresy.pl, Ukraińska Rada Najwyższa przedłużyła stan wojenny i mobilizację do maja 2026, 14.01.2026, <https://kresy.pl/wydarzenia/ukrainska-rada-najwyzsza-przedluzyla-stan-wojenny-i-mobilizacje-do-maja-2026-roku/>

⁵⁶ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>

⁵⁷ ArmyInform (АрміяІнформ – Інформаційне агентство), Внутрішньо переміщені військовозобов'язані мають стати на облік за місцем фактичного перебування, 15.03.2022, 12:54, <https://armyinform.com.ua/2022/03/15/vijskovozobovjazani-v-obovyazkovomu-poryadku-mayut-staty-na-vijskovij-oblik-za-miszchem-faktychnogo-perebuвання-roman-gorbach/>

⁵⁸ UkrInform. National News Agency of Ukraine (УкрІнформ. Українське національне інформаційне агентство), Мінреінтеграції нагадало переселенцям, де й коли ставати на військовий облік, 26.12.2022, 23:19 <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3641578-minreintegracii-nagadalo-pereselencam-de-j-koli-vstavati-pro-vijskovij-oblik.html>

Po aktualizacji danych, wezwaniu mobilizacyjnemu podlegali jednak nie wszyscy, a tylko niezbędna dla Sił Zbrojnych Ukrainy liczba obywateli (żołnierzy).^{[59][60][61][62]}

Wezwania mobilizacyjne początkowo otrzymywały jedynie osoby w wieku od 27 do 60 lat. Od 2024 r. próg ten został obniżony do 25 lat.^[63] Zasób mobilizacyjny kraju szacuje się na 3–5 mln mężczyzn w tym przedziale wiekowym.^[64]

W pierwszej kolejności wezwani do wojska zostali żołnierze do 40 roku życia, którzy posiadali doświadczenie bojowe lub służyli na podstawie kontraktu (w trakcie ATO, OOS, również w ramach SBU), żołnierze, którzy w okresie od 2014 roku odbywali zasadniczą służbę wojskową lub służyli na podstawie kontraktu oraz oficerowie rezerwy: podlegający obowiązkowi wojskowemu, którzy ukończyli katedry wojskowe na uczelniach. W ostatniej kolejności powołani są pozostali obywatele Ukrainy, którzy nie mają ograniczeń wiekowych i fizycznych do służby i mogą służyć w Siłach Zbrojnych lub innych formacjach wojskowych.^{[65][66]}

MOBILIZACJA KOBIEC

Powszechna mobilizacja nie obejmuje kobiet. Od października 2023 roku kobiety posiadające medyczne specjalności miały stawiać się do ewidencji wojskowej. Ministerstwo Obrony Ukrainy wyjaśniło, że na razie działa trzyletnie odroczenie obowiązku mobilizacyjnego dla kobiet. Kobiety z medycznymi specjalnościami mogą natomiast stawiać się do ewidencji wojskowej na ochotnika. Oznacza to, że mogą służyć w Siłach Zbrojnych Ukrainy jako ochotniczki - obecnie na froncie zaangażowanych jest ponad 5 tys. Ukrainek-żołnerek.^{[67][68]}

Od lipca 2025 r. kobiety posiadające zawody medyczne nie będą musiały się same rejestrować w TCR, a zostaną one automatycznie wciągnięte do rejestru.^[69]

⁵⁹ UNIAN: News of Ukraine this year - the last days in Ukraine (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Мобілізація 2023: правила та особливості, кого призивають в першу чергу, 10.01.2023, 15:04, <https://www.unian.ua/war/druqa-hvilya-mobilizacii-2022-v-ukrajini-vidpovidi-na-zapitannya-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11748145.html#id--857223535>

⁶⁰ VSN.ua (Інформаційне агентство „Волинська служба новин”), Чи можлива в Україні мобілізація юнаків з 18 років, 23.01.2024, 21:44, <https://vsn.ua/news/chi-mozhliva-v-ukrajini-mobilizatsiya-yunakiv-z-18-rokiv-37339>

⁶¹ Espresso.TV (Еспресо ТВ - Інтернет-портал та телевізійний канал), Мобілізація у червні 2024 року: чи буде посилена та кого можуть призвати, 28.05.2024, <https://espresso.tv/mobilizatsiya-2024-chi-bude-posilena-ta-shcho-ochikuvati>

⁶² BBC News Ukraine (ББС Ніс Україна), Де мобілізаційні закони жорсткіші - в Росії чи Україні, 03.06.2024, <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72239dk9xyo>

⁶³ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

⁶⁴ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Węzeł gordyjski mobilizacji. Ukraina między potrzebami armii i biznesu, 20.11.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-20/wezel-gordyjski-mobilizacji-ukraina-miedzy-potrzebami-armii-i>

⁶⁵ UNIAN: News of Ukraine this year - the last days in Ukraine (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Мобілізація 2023: правила та особливості, кого призивають в першу чергу, 10.01.2023, 15:04, <https://www.unian.ua/war/druqa-hvilya-mobilizacii-2022-v-ukrajini-vidpovidi-na-zapitannya-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11748145.html#id--857223535>

⁶⁶ Ukrainian in Poland, Rejestracja wojskowa dla Ukraińców mieszkających za granicą, 06.03.2023, <https://www.ukrainianinpoland.pl/military-registration-for-ukrainians-living-abroad-pl/>

⁶⁷ UAWORLD (Світ про Україну), The Foreign Affairs: Боротьба жінок, 21 lis 2022 <https://uaworld.com.ua/the-foreign-affairs-borotba-zhinok/>

⁶⁸ UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), У Міноборони розповіли, скільки жінок служать на передовій, 04.07.2023, 11:53, <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3731208-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zinok-sluzat-na-peredovij.html>

⁶⁹ Ministry of Defence of Ukraine, The Government has regulated several procedures governing military registration and the conscription of citizens during mobilization, 30.07.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/the-government-has-regulated-several-procedures-governing-military-registration-and-the-conscription-of-citizens-during-mobilization>

ZWOLNIENIE I ODROCZENIE OD POBORU MOBILIZACYNEGO

Pobór mobilizacyjny może być odroczone w stosunku do następujących grup osób:

- osoby wykonujące służbę w czasie mobilizacji lub wojny w innych niż wojsko organach władzy państwowej, w instytucjach odpowiedzialnych za mobilizację
- studenci i doktoranci studiów wyższych, asystenci – stażyści, aspiranci i doktoranci
- niektórzy pracownicy państwowi i samorządowi oraz pracownicy strategicznych przedsiębiorstw
- osoby uznane przez komisję lekarsko-wojskową za tymczasowo niezdolne do służby- do 6-12 miesięcy od orzeczenia (tu była zmiana)

Z powszechnej mobilizacji zwolnione są następujące grupy osób:

- mężczyźni i kobiety, którzy mają na utrzymaniu co najmniej troje dzieci do 18. roku życia
- osoby samotnie wychowujące dziecko/dzieci
- rodzice lub opiekunowie niepełnosprawnego dziecka – grupa A, jeśli dziecko nie ukończyło 18. roku życia
- rodzice lub opiekunowie niepełnosprawnego dziecka, jakie ma jakiegokolwiek wady funkcjonowania organizmu w stopniu III lub IV oraz ograniczenie aktywności życiowej jakiegokolwiek kategorii w stopniu II-III
- rodzice lub opiekunowie niepełnosprawnego dziecka w stopniu I lub II, do ukończenia przez dziecko 23 roku życia
- opiekunowie lub rodzice zastępczy dzieci do 18 roku życia
- opiekunowie stali osób, które zgodnie z ustawą wymagają opieki, w razie braku innych osób mogących tę opiekę sprawować
- parlamentarzyści
- pracownicy organów administracji wojskowej
- nauczyciele, pracownicy naukowci i naukowo-dydaktyczni szkolnictwa wyższego i organizacji naukowych, mający stopień naukowy

- mężczyźni lub kobiety, których najbliższe osoby zginęły lub zaginęły w trakcie operacji antyterrorystycznych^[70]

W okresie trwania stanu wojennego z dalszego pełnienia służby mobilizacyjnej mogą zostać zwolnieni:

- osoby, które osiągnęły graniczny wiek pełnienia służby;
- osoby uznane przez komisję lekarsko-wojskową za niezdolne lub tymczasowo niezdolne do służby wojskowej ze względu na istnienie/zaistnienie choroby uniemożliwiającej pełnienie służby wojskowej- weryfikacja stanu zdrowia po 6-12 miesiącach od orzeczenia;
- po ujawnieniu (zaistnieniu) niepełnosprawności (gdy dana osoba nie wyrazi gotowości/chęci do kontynuowania służby)- weryfikacja stanu niepełnosprawności po 6-12 miesiącach od orzeczenia;
- po ujawnieniu (zaistnieniu) niepełnosprawności (gdy dana osoba nie wyrazi gotowości/chęci do kontynuowania służby);
- osoby zwolnione z niewoli / jeńcy wojenni (gdy dana osoba nie wyrazi gotowości/chęci do kontynuowania służby).^[71]

W związku z powyższymi przepisami, powszechną mobilizacją objęci są w największym stopniu rolnicy i robotnicy przemysłowi, w najmniejszym – urzędnicy.^[72] W rezultacie od poboru zwolniona jest stosunkowo duża grupa osób. Z samego tytułu pracy w krytycznych sektorach gospodarki, pobór odroczonego ponad 1,5 mln. osobom.^[73]

ZASADY OBOWIĄZUJĄCE PODCZAS MOBILIZACJI

PRZYPISANIE DO PUNKTU POBOROWEGO

Na mocy regulacji z 2024 r. osoby podlegające obowiązkowi wojskowemu (w wieku 18-60 lat), muszą aktualizować swoje dane w elektronicznym systemie ewidencji wojskowej **Oberih**. Po wejściu w życie nowych przepisów, musiały ponownie zaktualizować m.in. adres zamieszkania i podać inne informacje niezbędne z punktu widzenia wypełniania obowiązku wojskowego. Rejestracji można było dokonać w ciągu 60 dni od momentu wejścia w życie ustawy osobiście w **Terytorialnych Centrach Rekrutacji i Wsparcia Socjalnego** (TCRiWS lub TCR; ukr.

⁷⁰ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, № 3543-XII від 21 жовтня 1993 року, Редакція від 31.03.2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

⁷¹ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

⁷² Polsat News, Ukraina wzywa do wojska. Rekrutów szukają przeważnie wśród dwóch grup, 04.11.2025, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2025-11-04/ukraina-wzywa-do-wojska-rekrutow-szukaja-przewaznie-wsrod-dwoch-grup/>

⁷³ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Węzeł gordyjski mobilizacji. Ukraina między potrzebami armii i biznesu, 20.11.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-20/wezel-gordyjski-mobilizacji-ukraina-miedzy-potrzebami-armii-i-biznesu/>

Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки, będących odpowiednikiem istniejących w Polsce Wojskowych Centrów Rekrutacji, WCR), gdzie się zostało wcześniej zarejestrowanym, w biurach lokalnej administracji w miejscu zamieszkania lub poprzez aplikację mobilną „Rezerwa+” (ukr. „Резерв+”). Aktualizacji należy także dokonywać obowiązkowo w ciągu 7 dni w przypadku zmiany informacji, np. miejsca pobytu.^{[74][75]}

Osoby pochodzące z tymczasowo okupowanych terytoriów Ukrainy, podobnie jak inni obywatele Ukrainy w wieku 18-60 lat, mogą dokonać aktualizacji danych ewidencyjno-wojskowych w TCR na terenach kontrolowanych przez władze Ukrainy, drogą elektroniczną korzystając z aplikacji „Rezerwa+”.^{[76][77][78]}

Rejestracja jest łatwiejsza w przypadku osób posiadających status wewnętrznie przesiedlonych. W przypadku problemów w aktualizacji drogą elektroniczną, osoby przybywające z terenów okupowanych powinny zgłosić się do TCR w miejscu faktycznego pobytu (tzn. w miejscu po przesiedleniu się). Gdy się tam zgłoszą i poddadzą odpowiednim czynnościom w zakresie ewidencji wojskowej ich dane ewidencyjno-wojskowe zostaną aktualizowane.^{[79][80][81]}

Osoby przebywające zagranicą również musiały się zarejestrować w punktach konsularnych. W przypadku braku rejestracji, placówki dyplomatyczne i konsularne miały prawo odmówić takiej sobie usług konsularnych, a dowód osobisty i paszport mogą zostać wyrobione w konsulatach tylko w przypadku, gdy dana osoba ma przy sobie książeczkę wojskową.^[82] Więcej na ten temat w odpowiedzi: **DPU-WIKP-424/220/2026 z dn. 21.04.2026 r.**

⁷⁴ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

⁷⁵ Baker McKenzie, Ukraine: Amendments to laws on military service and mobilisation adopted, 22.04.2024, https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/employment-compensation/ukraine-amendments-to-laws-on-military-service-and-mobilisation-adopted?utm_source=chatgpt.com

⁷⁶ TSN.ua. (TCH.ua.), Оновлення військово-облікових даних на тимчасово-окупованих територіях: у ТЦК пояснили алгоритм дій. Усі військовозобов'язані від 18 до 60 років мають оновити свої дані незалежно від статусу, наголосили у ТЦК, 28.05.2024, 21:22, <https://tsn.ua/ukrayina/onovlennya-viyskovovo-oblikovih-danih-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-u-tck-poyasnili-algoritm-diy-2588781.html>

⁷⁷ Kadroland (Кадроланд. Кадрова Платформа №1) Перевірка військово-облікових документів – обов'язкова умова прийому на роботу, 15.04.2025, <https://kadroland.com/news/4482-perevirka-viiskovo-oblikovih-dokumentiv-obov'yazkova-umova-priiomu-na-robotu>

⁷⁸ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів”, Документ 1487-2022-п, чинний, поточна редакція - Редакція від 16.01.2025, підстава - 1558-2024-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-п#Text>

⁷⁹ Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), „За ранок понеділка — 20 людей”. Чи активно у ЦНАПі Слов'янська військовозобов'язані оновлюють дані та як це працює, 27.05.2024, 13:51, <https://suspilne.media/donbas/715226-u-snapi-slovanska-viyskovozobovazani-onovluut-dani-i-ak-ce-pracuje/>

⁸⁰ TSN.ua. (TCH.ua.), Оновлення військово-облікових даних на тимчасово-окупованих територіях: у ТЦК пояснили алгоритм дій. Усі військовозобов'язані від 18 до 60 років мають оновити свої дані незалежно від статусу, наголосили у ТЦК, 28.05.2024, 21:22, <https://tsn.ua/ukrayina/onovlennya-viyskovovo-oblikovih-danih-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-u-tck-poyasnili-algoritm-diy-2588781.html>

⁸¹ Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), Оновлення військово-облікових даних у Запорізькій області: роз'яснення від ТЦК та СП, 28.05.2024, 17:35, <https://suspilne.media/zaporizhzhia/755761-onovlennya-viyskovovo-oblikovih-danih-u-zaporizkij-oblasti-rozasnenna-vid-tck-ta-sp/>

⁸² Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

BADANIA LEKARSKIE

Mężczyźni w wieku poborowym muszą przejść badania lekarskie w celu potwierdzenia możliwości odbycia służby. Po przeprowadzeniu badań lekarskich, przy uwzględnieniu poziomu wykształcenia, cech osobistych, rodzaju prowadzonej działalności i posiadanego zawodu Wojskowe Komisje Lekarskie mogą wydać orzeczenie dotyczące jednej z następujących kategorii:

A) „Zdolny” (ukr. „Придатний”): zdolny do służby wojskowej

B) „Niezdolny” (ukr. „Непридатний”): niezdolny do służby wojskowej

W) „Wymaga” (ukr. „Потребує”): wymaga zwolnienia z wykonywania obowiązków służbowych na wyznaczony okres dni kalendarzowych

G) Tymczasowo niezdolny” (ukr. „Тимчасово непридатний”): tymczasowo niezdolny do służby wojskowej^[83]

Ustawa wymaga, aby osoby podlegające powszechnej mobilizacji, poddawali się corocznym badaniom medycznym.^[84] Badania lekarskie nie dotyczą osób z ważnym odroczeniem.^[85]

DOKUMENTY WOJSKOWE

Osobom podlegającym obowiązkowi wojskowemu, wyrabia i wydaje się dokument ewidencyjno-wojskowy (ukr. військово-обліковий документ), który określa zobowiązanie jego właściciela do realizacji obowiązku wojskowego.^[86]

W czasie stanu wojennego mężczyźni w wieku od 18 do 60 lat zobowiązani są nosić przy sobie książeczkę wojskową, a zawarte w niej dane służby mundurowe będą mogły zweryfikować w oparciu o elektroniczny rejestr **Oberih**, zawierający informacje o osobach objętych obowiązkiem wojskowym.^{[87][88]}

⁸³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Міністерства оборони України. Наказ „Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України” від 14.08.2008 № 402, {із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства оборони № 262 від 27.04.2024 }, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>

⁸⁴ Ministry of Defence of Ukraine, Mobilization in Ukraine: who is subject to it and citizens' obligations, 22.03.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mobilization-in-ukraine-who-is-subject-to-it-and-citizens-obligations>

⁸⁵ Ministry of Defence, MoD clarifies whether reserved individuals liable for military service can be referred to the Military Medical Commission, 09.08.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mo-d-clarifies-whether-reserved-individuals-liable-for-military-service-can-be-referred-to-the-military-medical-commission>

⁸⁶ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Кабінет Міністрів України. Постанова від 30 грудня 2022 р. № 1487 „Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-n#n631>

⁸⁷ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

⁸⁸ Baker McKenzie, Ukraine: Amendments to laws on military service and mobilisation adopted, 22.04.2024, https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/employment-compensation/ukraine-amendments-to-laws-on-military-service-and-mobilisation-adopted?utm_source=chatgpt.com

WEZWANIE MOBILIACYJNE

Zmobilizowani otrzymują wezwania do TCR w formie papierowej. Jest ono przesyłane listem poleconym wraz z załączonym dowodem odbioru.^[89] Muszą w wyznaczonym terminie pojawić się w danym TCR, ewentualnie wyjaśnić przyczyny niestawienia się.^[90]

OBOWIĄZEK WOJSKOWY A WYJAZDY ZAGRANICZNE

Mężczyźni, którzy przekroczyli granicę przed 24 lutego 2022 r., nie ponoszą odpowiedzialności za brak powrotu do Ukrainy w związku z mobilizacją, ale nadal muszą zarejestrować się w placówkach dyplomatycznych i muszą też zaktualizować dane osobowe w związku z ww. zmianami obowiązującymi od dn. 18.05.2024. Podobnie jest z kobietami, które wykonują zawody medyczne.^{[91][92][93]}

Od lutego 2022 r. obowiązuje niemal całkowity zakaz opuszczania kraju przez mężczyzn w wieku 18 – 60 lat, który miał zabezpieczyć rezerwy mobilizacyjne i wesprzeć armię w czasie rosyjskiej inwazji.^[94]

W 2025 r. wyjazdy zagraniczne umożliwiono mężczyznom w wieku 18-22 lata. Niemniej jednak problemem pozostają nielegalne wyjazdy, w tym także przypadki przekupywania pograniczników w celu przepuszczenia podlegających mobilizacji przez granicę.^[95]

PRZEBIEG MOBILIZACJI

Obecnie Siły Zbrojne Ukrainy składają się z żołnierzy kontraktowych, w tym ochotników, oraz osób powołanych w ramach powszechnej mobilizacji. Brak jest precyzyjnych danych dotyczących składu i form naboru do obecnej armii, jednak z danych historycznych wynika, że przed wybuchem wojny trzon armii stanowili żołnierze kontraktowi (zawodowi). W pierwszych tygodniach i miesiącach po ataku Rosji, gdy przeprowadzono powszechną mobilizację, do armii trafiali głównie ochotnicy, którzy podpisywali kontrakty z armią, ale także z jednostkami obrony

⁸⁹ Ministry of Defence of Ukraine, The Government has regulated several procedures governing military registration and the conscription of citizens during mobilization, 30.07.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/the-government-has-regulated-several-procedures-governing-military-registration-and-the-conscription-of-citizens-during-mobilization>

⁹⁰ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

⁹¹ Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Чи можуть бути притягнені до відповідальності чоловіки, які виїхали за кордон до 24 лютого, 22.08.2023, 15:49, <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230822-shho-zagrozhuye-cholovikam-yaki-vyihaly-za-kordon-do-vijny-ta-ne-povernuly/>

⁹² UNIAN (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Новий закон про мобілізацію в Україні: що зміниться з 1 червня, 29.05.2024, 06:25, <https://www.unian.ua/society/mobilizaciya-s-1-iyunya-2024-glavnnye-izmeneniya-dlya-voennoobyazannyh-12649320.html>

⁹³ Fakty.com.ua, Сирій паспорт за кордоном: що це за документ, хто його може отримати та які країни видають, 25.04.2024, 16:47 <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240425-siryi-pasport-za-kordonom-shho-cze-za-dokument-hto-jogo-mozhe-otrymaty-ta-yaki-krajiny-vydayut/>

⁹⁴ Gazeta, Dlaczego Ukraina pozwala 18-22-lątkom wyjeżdżać za granicę? "To wzmocni więź z ojczyzną", 01.09.2025, <https://wiadomosci.gazeta.pl/swiat/7,198075,32213938,dlaczego-ukraina-pozwala-18-22-lątkom-wyjezdzac-za-granice.html>

⁹⁵ Defence 24, Rosyjska ofensywa latem. Czy Ukraina jest gotowa?, 03.04.2024, <https://defence24.pl/woina-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/rosyjska-ofensywa-latem-czy-ukraina-jest-gotowa-komentarz>

terytorialnej. Niekiedy trafiali do zupełnie przypadkowych oddziałów, gdzie nie mogli w pełni wykorzystać swoich zdolności i umiejętności, co obniżało ich motywację.^[96]

Z czasem jednak ilość ochotników się zmniejszała, a straty uzupełniano w coraz większym stopniu przymusową mobilizacją. W połowie 2024 r. Ministerstwo Obrony szacowało, że stosunek ochotników do zmobilizowanych przymusowo wśród nowo przyjętych w szeregi armii wynosi 1:3.^[97]

Według danych Ministerstwa Obrony, miesięcznie do armii wstępuje około 30 tys. osób (z czego ok. 6,5 tys. to ochotnicy), zarówno na skutek poboru mobilizacyjnego, jak i ochotników i nabór pozostaje stabilny.^{[98][99]} Wynika z tego, że obecnie, armia ukraińska polega głównie na osobach powołanych w ramach powszechnej mobilizacji^[przyp. WIKP].

NARUSZENIA PRAWA W TRAKCIE MOBILIZACJI

Według danych Ministerstwa Obrony, 90% mobilizacji przebiega bez zakłóceń: ci, którzy otrzymują wezwania, przychodzą służyć. Po otrzymaniu dokumentu zgłaszają się do TCR, rejestrują się i jadą do ośrodków szkoleniowych.^[100]

Media społecznościowe i tradycyjne w połowie 2025 r. donosiły jednak, że wiele osób obawia się mobilizacji i próbuje ukryć się przed patrolami wojskowymi. Nasiliły się próby poboru z „łapanki”, co z kolei spowodowało, że osoby zabrane z ulicy zaczęły posuwać się do desperackich prób uniknięcia poboru poprzez symulowanie próby samobójczej lub zgodę na więzienie. W praktyce nie jest możliwa zamiana poboru na więzienie, więc osoby tak czy siak są zabierane do obozu szkoleniowego i na front.^[101]

Według relacji medialnych, dla tych, którzy trafili do Sił Zbrojnych Ukrainy na własną rękę, system zapewnia pewien wybór – rodzaj wojsk, szkolenia, specjalności. Ale jeśli ktoś zostanie zmobilizowany „z ulicy”, zwykle trafia do obozu szkoleniowego, a potem na linię frontu jako żołnierz piechoty, bez względu na to, jaki ma stan zdrowia, specjalizację czy predyspozycje.^[102]

Narasta również społeczna niechęć wobec mobilizacji, a nastroje te przejawiają się w coraz częstszych przypadkach starć pomiędzy funkcjonariuszami TCR a osobami odmawiającymi stawienia się w nich. O ile w 2022 r. odnotowano zaledwie pięć

⁹⁶ Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals?utm_source=chatgpt.com

⁹⁷ Liga Net, Ratio of volunteers to those mobilized in Ukrainian Armed Forces is 1:3, says Defense Ministry, 12.06.2024, https://news.liga.net/en/politics/news/ratio-of-volunteers-to-those-mobilized-in-ukrainian-armed-forces-is-13-says-defense-ministry?utm_source=chatgpt.com

⁹⁸ Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, <https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals>

⁹⁹ UNN (Ukrainian National News), MP reveals monthly influx into the Armed Forces: how many Ukrainians are mobilized into the army, 01.10.2025, <https://unn.ua/en/news/mp-reveals-monthly-influx-into-the-armed-forces-how-many-ukrainians-are-mobilized-into-the-army>

¹⁰⁰ Kresy24, MON Ukrainy: Mobilizacja przebiega zgodnie z planem, 30.07.2025, <https://kresy24.pl/mon-ukrainy-mobilizacja-przebiega-zgodnie-z-planem/>

¹⁰¹ Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertery. Dane szokują, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertery-dane-szokuja-komentarz>

¹⁰² Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertery. Dane szokują, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertery-dane-szokuja-komentarz>

incydentów z użyciem przemocy wobec pracowników TCR, a w 2023 r. – 38, o tyle w 2024 r. już 118, a w 2025 r. – 341. Zarazem lawinowo rośnie liczba skarg na pracowników centrów: w 2022 r. zarejestrowano 18 zażaleń, w 2023 r. – 514, w 2024 r. – 3312, a w 2025 niemal dwukrotnie więcej niż rok wcześniej, bo aż 6127.^[103] W połowie 2025 r. MON przyznało, że w około 5-10% przypadków mobilizacja może mieć charakter mniej lub bardziej przymusowy. Nadal jednak jest to margines przypadków, nie zaś norma.^[104]

Na początku 2025 roku ukraiński rzecznik praw człowieka stwierdził, że nastąpił wzrost skarg na bezprawne działania pracowników TCR. Ponadto stwierdził, w oparciu o ilość skarg, że „szczególnie bezprawne zatrzymania i pobicia” noszą „systematyczny i masowy charakter”. Przy czym do publicznej wiadomości podał liczbę 40 naruszeń ze strony pracowników TCR na charkowszczyźnie, odnośnie których skargi napłynęły w ciągu pierwszych 2,5 miesięcy 2025 r. Wśród najczęściej zgłaszanych naruszeń ze strony pracowników TCR wymienia się:

- przemoc fizyczną i pobicia;
- powodowanie niegroźnych wypadków drogowych, w trakcie których „porywa” się potencjalnego mobilizowanego;
- bezprawne przetrzymywanie.
- ukrywanie miejsca pobytu bezprawnie przetrzymywanych osób;
- pozbawianie prawa do adwokata;
- nie dopuszczanie do zatrzymanych pracowników biura rzecznika praw człowieka;
- zmuszanie do podpisywania odbioru wezwań lub innych dokumentów bez wyjaśnienia prawnych konsekwencji.^{[105][106]}

Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że odnotowywano pojedyncze przypadki, gdy TCR wymagało od osób chorych (np. z chorobami kardiologicznymi) i od osób niepełnosprawnych przedłożenia zupełnie nie wymaganych dokumentów, dokonywały zmiany orzeczeń o przydatności do służby wojskowej, odmawiały prawa do odroczenia/ zwolnienia ze służby, gdy dana osoba nie przedłożyła i/lub nie

¹⁰³ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>

¹⁰⁴ Kresy24, MON Ukrainy: Mobilizacja przebiega zgodnie z planem, 30.07.2025, <https://kresy24.pl/mon-ukrainy-mobilizacja-przebiega-zgodnie-z-planem/>

¹⁰⁵ Sud.ua (Sudowo-juridyczna gazeta), Омбудсмен Дмитро Лубінець: „Незаконні затримання та побиття від представників ТЦК стали новим вірусним трендом, який не зупинити без жорсткої реакції держави”, 26.03.2025, 17:36, <https://sud.ua/uk/news/publication/326760-ombudsmen-dmitriy-lubinets-nezakonnnye-zaderzhaniya-i-izbiveniya-so-storony-predstaviteley-ttsk-stali-novym-virusnym-trendom-kotoryy-ne-ostanovit-bez-zhestkoy-reaktsii-gosudarstva>

¹⁰⁶ UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), Скарг на порушення з боку ТЦК побільшало – Лубінець, 21.03.2025, 11:38, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3973185-skarg-na-porusenna-z-boku-tck-pobilshalo-harakter-zminuetsa-lubinec.html>

wystąpiła o wydanie oficjalnego dokumentu potwierdzającego prawo do odroczenia/zwolnienia ze służby mobilizacyjnej.^{[107][108]}

KORUPCJA

Nasiliły się zjawiska korupcyjne wśród pracowników TCR, zwłaszcza wśród personelu komisji medycznych. Powszechne stały się zjawiska korupcyjne związane z wydawaniem fałszywych zaświadczeń o odroczeniu powołania do służby w armii. O dochodowości tego procederu świadczy zatrzymanie kilku urzędników komisji wojskowej w Kijowie, którzy w ten sposób „zarobili” ponad 1,2 mln dolarów. Zainteresowanym uniknięciem wcielenia do armii oferowano oprócz dokumentów możliwość trwałego wykreślenia z ewidencji wojskowej.^[109]

Skorumpowane są także komisje lekarskie, od których za odpowiednią kwotę można uzyskać zaświadczenie o niezdolności do służby wojskowej. Ujawnienie afer korupcyjnych, takich jak ta w obwodzie chmielnickim, gdzie szefowa komisji lekarskiej za swoje „usługi” zgromadziła 6 mln dolarów w gotówce, wywołało olbrzymi odzew społeczny w kraju i za granicą.^[110] W styczniu 2025 r. u naczelnego psychiatry Sił Zbrojnych Ukrainy znaleziono pieniądze o wartości ponad miliona dolarów. Zwolnienia ze służby wojskowej ze względu na zły stan zdrowia psychicznego to popularna metoda unikania mobilizacji.^[111]

W reakcji na incydenty tego typu pod koniec października prezydent podpisał dekret o likwidacji komisji lekarskich do końca 2024 r. Od następnego roku zaświadczenia o niezdolności do służby wojskowej wydają lekarze specjaliści pracujący w szpitalach, a dokumentacja medyczna wprowadzana jest do systemu informatycznego pozwalającego zapoznać się z zasadnością postawionej diagnozy.^[112]

Za pieniądze można było także wyjechać z kraju, a przepuszczenie przez granicę przez straż graniczną, miało kosztować od 3 do 5 tys. USD.^[113]

¹⁰⁷ UNIAN: News of Ukraine this year - the last days in Ukraine (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Мобілізація в Україні інвалідів III групи з 1 червня: чи можуть відправити на фронт, 01.06.2024, 09:00, <https://www.unian.ua/war/mobilizaciya-invalidov-iii-gruppy-novye-pravila-v-ukraine-12524913.html>

¹⁰⁸ News agency Glavcom (Інформаційна агенція „Главком”), Муки мобілізації. За що „воюють” нардепи, 18.03.2024, 09:45, <https://glavcom.ua/publications/muki-mobilizatsiji-za-shcho-vojujut-nardepi-991136.html>

¹⁰⁹ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Węzeł gordyjski mobilizacji. Ukraina między potrzebami armii i biznesu, 20.11.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-20/wezel-gordyjski-mobilizacji-ukraina-miedzy-potrzebami-armii-i>

¹¹⁰ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Węzeł gordyjski mobilizacji. Ukraina między potrzebami armii i biznesu, 20.11.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-20/wezel-gordyjski-mobilizacji-ukraina-miedzy-potrzebami-armii-i>

¹¹¹ Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertery. Dane szokują, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertery-dane-szokuja-komentarz>

¹¹² OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Węzeł gordyjski mobilizacji. Ukraina między potrzebami armii i biznesu, 20.11.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-20/wezel-gordyjski-mobilizacji-ukraina-miedzy-potrzebami-armii-i>

¹¹³ Defence 24, Rosyjska ofensywa latem. Czy Ukraina jest gotowa?, 03.04.2024, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/rosyjska-ofensywa-latem-czy-ukraina-jest-gotowa-komentarz>

SŁUŻBA W ARMII

REKRUTACJA DO ODDZIAŁÓW

Obecnie Siły Zbrojne Ukrainy składają się z żołnierzy kontraktowych, w tym ochotników, oraz osób powołanych w ramach powszechnej mobilizacji. Brak jest precyzyjnych danych dotyczących składu i form naboru do obecnej armii, jednak z danych historycznych wynika, że przed wybuchem wojny trzon armii stanowili żołnierze kontraktowi (zawodowi). W pierwszych tygodniach i miesiącach po ataku Rosji, gdy przeprowadzono powszechną mobilizację, do armii trafiali głównie ochotnicy, którzy podpisywali kontrakty z armią, ale także z jednostkami obrony terytorialnej. Niekiedy trafiali zupełnie przypadkowych oddziałów, gdzie nie mogli w pełni wykorzystać swoich zdolności i umiejętności, co obniżało ich motywację.^[114]

Z czasem jednak ilość ochotników się zmniejszała, a straty uzupełniano w coraz większym stopniu przymusową mobilizacją. W połowie 2024 r. Ministerstwo Obrony szacowało, że stosunek ochotników do zmobilizowanych przymusowo wśród nowo przyjętych w szeregi armii wynosi 1:3.^[115] Według danych Ministerstwa Obrony, miesięcznie do armii wstępuje około 30 tys. osób miesięcznie i nabór pozostaje stabilny.^{[116] [117]}

ZMOBILIZOWANI

Według danych Ministerstwa Obrony, miesięcznie do armii wstępuje około 30 tys. osób z czego ok. 6,5 tys. to ochotnicy, a więc większość uzupełnień odbywa się w ramach poboru mobilizacyjnego.^{[118] [119]}

Według danych Ministerstwa Obrony, 90% mobilizacji przebiega bez zakłóceń: ci, którzy otrzymują wezwania, przychodzą służyć. Po otrzymaniu dokumentu zgłaszają się do TCRów (Terytorialnych Centrów Rekrutacji i Wsparcia Socjalnego TCRiWS lub TCR ukr. *Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки*, będące odpowiednikiem istniejących obecnie w Polsce Wojskowych Centrów Rekrutacji, WCR), rejestrują się i jadą do ośrodków szkoleniowych.^[120]

¹¹⁴ Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals?utm_source=chatgpt.com

¹¹⁵ Liga Net, Ratio of volunteers to those mobilized in Ukrainian Armed Forces is 1:3, says Defense Ministry, 12.06.2024, https://news.liga.net/en/politics/news/ratio-of-volunteers-to-those-mobilized-in-ukrainian-armed-forces-is-13-says-defense-ministry?utm_source=chatgpt.com

¹¹⁶ Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals?utm_source=chatgpt.com

¹¹⁷ UNN (...), MP reveals monthly influx into the Armed Forces: how many Ukrainians are mobilized into the army, 01.10.2025, <https://unn.ua/en/news/mp-reveals-monthly-influx-into-the-armed-forces-how-many-ukrainians-are-mobilized-into-the-army>

¹¹⁸ Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, <https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals>

¹¹⁹ UNN (...), MP reveals monthly influx into the Armed Forces: how many Ukrainians are mobilized into the army, 01.10.2025, <https://unn.ua/en/news/mp-reveals-monthly-influx-into-the-armed-forces-how-many-ukrainians-are-mobilized-into-the-army>

¹²⁰ Kresy24, MON Ukrainy: Mobilizacja przebiega zgodnie z planem, 30.07.2025, <https://kresy24.pl/mon-ukrainy-mobilizacja-przebiega-zgodnie-z-planem/>

Obecnie brak jest zasad regulujących okres służby osób zmobilizowanych. W konsekwencji brak rotacji powoduje fizyczne i psychiczne przeciążenie żołnierzy oraz obniża ich zdolność bojową. Prowadzi to do systemowego błędnego koła, w którym dezercje wynikają z narastającego wyczerpania żołnierzy spowodowanego chronicznymi brakami kadrowymi.^[121]

SŁUŻBA KONTRAKTOWA

Obywatele Ukrainy mogą odbywać służbę wojskową na zasadach dobrowolności, na mocy zawartego kontraktu z armią ukraińską. Do służby kontraktowej przyjmuje się obywateli, którzy zostali zakwalifikowani pod względem zdrowotnym i zawodowo-psychologicznym.^{[122][123]}

Dnia 21 marca 2023 roku do prawa ukraińskiego wprowadzono przepis stanowiący, że w okresie stanu wojennego, kontrakt wcześniej zawarty przedłużany jest na czas trwania stanu wojennego i mobilizacji oraz do dnia zakończenia wykonywania zadań na rzecz obrony Ukrainy, itp.^[124]

Kontrakt zawierany z żołnierzami, przyjmowanymi do służby kontraktowej w trakcie stanu wojennego wygasa po ogłoszeniu demobilizacji.^{[125][126]}

KONTRAKTY DLA WIĘŹNIÓW

Dnia 8 maja 2024 roku parlament ukraiński przyjął ustawę umożliwiającą niektórym kategoriom więźniów wstąpienie do wojska w ramach trwającej mobilizacji. Z zakładów karnych będą mogli wyjść jedynie osadzeni za drobne przestępstwa. Wykluczeni z werbunku mieli być skazani za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu Ukrainy, a także poważne przewinienia przeciwko społeczeństwu:

¹²¹ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>

¹²² Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 {із змінами, внесеними згідно з Указами Президента!...} № 641/2022 від 12.09.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>

¹²³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

¹²⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

¹²⁵ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 {із змінами, внесеними згідно з Указами Президента!...} № 641/2022 від 12.09.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>

¹²⁶ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

gwałty, zabójstwa i korupcję. Nie mogą skorzystać z programu skazańcy z chorobami wykluczającymi służbę wojskową, tj. HIV, gruźlicą, zapaleniem wątroby.^{[127][128]}

Skazaniec nie może mieć więcej niż trzy lata odsiadki do końca wyroku. Zwolniony skazaniec ma 24 godziny na stawienie się w docelowej jednostce wojskowej. Nie będzie mógł skorzystać z urlopów wojskowych, jak inni żołnierze, chyba że zostanie ranny. Alternatywną ścieżką służby w wojsku dla skazańców jest uzyskanie ulaskawienia od prezydenta Ukrainy. Jak zaznaczają ukraińskie media: „ta kategoria zmobilizowanych będzie służyć w jednostkach specjalnych. Nadzór administracyjny nad tak zwolnionymi osobami będzie sprawował dowódca jednostki wojskowej, do której zostaną przyjęci”.^{[129][130]}

W wyniku tego naboru do służby wstąpiło prawie 10 tys. osób.^[131]

KONTRAKTY 18-24

11 lutego 2025 r. Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy uruchomił projekt „Kontrakt 18-24”, umożliwiający ob. Ukrainy w wieku 18-24 dobrowolne zawarcie kontraktu z armią Ukrainy na 1 rok. Osoby zawierające kontrakt w ramach programu „Kontrakt 18-24” mają otrzymać 1 mln UAH (200 tys. UAH wypłacanych od razy, pozostała część w trakcie pełnienia służby. Dodatkowo, ochotnicy, którzy zawrą kontrakt w ramach ww. programu mają otrzymywać miesięczny żołd w wysokości do 120 tys. UAH, zdobywają prawo do „zerowej” hipoteki, nauki na koszt państwa, bezpłatnej służby zdrowia, leczenia stomatologicznego, prawo do wyjazdu za granicę po roku służby. Ponadto ochotnicy, którzy podpiszą kontrakt w ramach programu „Kontrakt 18-24” zyskują gwarancję zwolnienia z mobilizacji na 12 miesięcy po wygaśnięciu kontraktu.^[132]

WARUNKI SŁUŻBY W WOJSKU

WARUNKI BYTOWE I WYNAGRODZENIE

Z otwartych źródeł informacji dowiadujemy się, że co najmniej od 2018 roku władze Ukrainy podjęły działania zmierzające do dostosowania zabezpieczenia materiałowo-mieszkaniowego żołnierzy do poziomu standardów występujących w armiach

¹²⁷ OSW, Nowy front w obwodzie charkowskim. 810. dzień wojny, 14.05.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-05-14/nowy-front-w-obwodzie-charkowskim-810-dzien-wojny>

¹²⁸ Defence24, Brygada Skazańców. Co z ukraińskimi przestępcami na froncie?, 23.05.2024 14:09, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/brygada-skazancow-co-z-ukrainskimi-przestepcami-na-froncie-analiza>

¹²⁹ OSW, Nowy front w obwodzie charkowskim. 810. dzień wojny, 14.05.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-05-14/nowy-front-w-obwodzie-charkowskim-810-dzien-wojny>

¹³⁰ Defence24, Brygada Skazańców. Co z ukraińskimi przestępcami na froncie?, 23.05.2024 14:09, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/brygada-skazancow-co-z-ukrainskimi-przestepcami-na-froncie-analiza>

¹³¹ Portal Nowa Europa Wschodnia, Ukraina mobilizuje armię. Społeczeństwo ponosi koszty wojny, 07.01.2026, https://new.org.pl/5600%2Cspoleczenstwo-ponosi-koszty-wojny.html?utm_source=chatgpt.com

¹³² 18-24.army.gov.ua, Kontrakt 18-24. Військова служба у кращих бригадах ЗСУ, <https://18-24.army.gov.ua/>

państw NATO. Zbudowano setki nowych oraz wyremontowano dotychczasowe budynki koszarowe.^{[133][134]}

Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że minimalny żołd dla żołnierza w Ukrainie (rekruta) wynosi ponad 20 tys. UAH (ponad 2 tys. PLN). Zależnie od miejsca pełnienia służby i wykonywanych zadań ukraińscy wojskowi mogą otrzymać dodatkowo 30, 50 i 100 tys. UAH (ok. 3, 5 i 10 tys. PLN). Ponadto dopłaca się 70 tys. UAH (ok. 7 tys. PLN) dla tych, którzy przebywają na pierwszej linii frontu. Dodatkowe 100 tys. UAH (ok. 10 tys. PLN) otrzymują żołnierze, którzy biorą udział w działaniach bojowych na pierwszej linii frontu.^[135]

Poza comiesięcznym wypłacanym żołdem wojskowi mogą liczyć na dodatkowe uposażenie i przywileje. Podobnie jak w wojsku rosyjskim, za zniszczony lub przejęty sprzęt wojskowy wroga będzie można uzyskać dodatkową nagrodę w wysokości od 4 do 300 wielokrotności miesięcznego minimum egzystencjalnego (od 300 do 22 900 dolarów). Żołnierze i ich małżonkowie nie będą obciążani karami ani odsetkami karnymi za zaleganie ze spłatą pożyczki. Nie dotyczy to jednak umów kredytu hipotecznego ani pożyczek na zakup samochodu. Po zawarciu pierwszej umowy, wojskowym przysługuje świadczenie w wysokości 50% pierwszej raty kredytu hipotecznego, a także dodatkowe 100 tys. hrywien po pierwszym i drugim roku służby. W ciągu trzech miesięcy pierwszego kontraktu wojskowy będzie miał prawo uzyskać jednorazowy certyfikat na zakup samochodu w wysokości 150 tys. hrywien (3800 tys. dolarów). Wymiar urlopu wypoczynkowego dla wojska pozostaje bez zmian: do 30 dni, dodatkowe 10 dni w związku z ważnymi sprawami rodzinnymi oraz maksymalnie 15 dni za zniszczony sprzęt wroga.^[136]

W 2023 roku do rzecznika praw człowieka w Ukrainie wpłynęło co najmniej 5 tys. skarg na naruszenie praw żołnierzy i funkcjonariuszy sektora bezpieczeństwa (brak późniejszych danych). Ukraińscy żołnierze uskarżają się głównie na trudności w dostępie do usług medycznych (16% skarg do rzecznika praw człowieka) oraz na naruszenia związane z wypłatą należnych (wyżej wymienionych i innych) uposażeń dla żołnierzy (20% skarg do rzecznika praw człowieka).^[137]

Otwarte źródła wspominają także o korupcji panującej w ukraińskiej armii, w wyniku której do niektórych jednostek wojskowych / do koszar trafiały: przeterminowana i/lub niskowartościowa żywność, przegniłe kamizelki kuloodporne, gorszej jakości broń i amunicja, odnotowywano także przypadki (na skutek korupcji, itp.) kradzieży

¹³³ Gre4ka.info (Гречка. Інформаційний портал Кіровоградщини), Гуртожитки замість казарм: як обіцяють змінити житло для військових, 28.10.2018, 10:59, <https://gre4ka.info/statti/48100-hurtozhytky-zamist-kazarm-iaak-obitsialut-zminyty-zhytlo-dlia-viiskovykh/>

¹³⁴ ArmyInform (АрміяInform - Інформаційне агентство), Kazarmy (Казарми), <https://armyinform.com.ua/taq/kazarmy/>

¹³⁵ ArmyInform (АрміяInform - Інформаційне агентство), Грошове забезпечення в ЗСУ: скільки платять у 2025 році, 11.01.2025, 6:48, <https://armyinform.com.ua/2025/01/11/groshove-zabezpechennya-v-zsu-skilky-platyat-u-2025-roczii/>

¹³⁶ Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>

¹³⁷ Ombudsman. Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (Омбудсмен. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), Щорічна доповідь про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. РОЗДІЛ 3. Права людини в секторі безпеки та оборони, <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-3-prava-liudyny-v-sektori-bezpeky-ta-oborony>

żywności, wyposażenia (kamizelki, mundury, itp.), pojazdów przeznaczonych dla wojska, itp.^{[138][139][140]}

DOSTĘP DO POMOCY MEDYCZNEJ

Prawo Ukrainy stanowi, że każdy ukraiński żołnierz posiada prawo do bezpłatnej służby zdrowia, prawo do bezpłatnej rehabilitacji/leczenia (medycznego, psychologicznego, fizjoterapeutycznego, itp.), w tym prawo do leczenia poza granicami Ukrainy (na koszt państwa)^{[141][142][143]}; dodatkowo weterani działań wojennych mają prawo do bezpłatnego leczenia stomatologicznego, do darmowych leków, do bezpłatnego leczenia sanatoryjnego, itp.^[144] Za zdrowie i życie żołnierzy w czasie pokoju i w stanie wojennym odpowiadają Siły Medyczne Sił Zbrojnych Ukrainy.^{[145][146]}

Ogólny czas bezpośredniego (ciągłego) pobytu żołnierza w placówkach służby zdrowia w związku pogorszeniem się stanu zdrowia, doznanego na skutek działań wojennych/bojowych (trauma psychiczna, PTSD, kontuzja, okaleczenie, kalectwo, itp.) nie powinien przewyższać 12 miesięcy. Żołnierz chory, ranny, itp. może zostać skierowany na przepustkę w celu wyzdrowienia (choroby sezonowe), na leczenie/rehabilitację, operację, dłuższy pobyt w szpitalu, itp. na swój wniosek (raport), na wniosek (raport) komendanta/dowódcy jednostki, po wydaniu orzeczenia przez wojskową komisję lekarską.^{[147][148][149]}

Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że o tym, gdzie będzie leczony lub rehabilitowany chory lub ranny żołnierz decyduje wojskowo-lekarska komisja.

¹³⁸ Ukrainska Pravda. Ukrainian online newspaper (Українська правда. Українське суспільно-політичне інтернет-ЗМІ), Чому скандали з харчуванням для армії триватимуть, 06.12.2024, 11:10, <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/12/6/7487962/>

¹³⁹ Onet.pl, Korupcja w Ukrainie zatrzymuje pomoc humanitarną. Gdzie ginie najwięcej sprzętu, 27.10.2023, 09:47, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/korupcja-w-ukrainie-zatrzymuje-pomoc-humanitarna-gdzie-ginie-sprzet/jz4fx1e>

¹⁴⁰ DEF24, Wojskowa żywność na Ukrainie. Korupcja na porządku dziennym, 23.01.2025, 07:58, <https://defence24.pl/polityka-obronna/wojskowa-zywnosc-na-ukrainie-korupcja-na-porzadku-dziennym>

¹⁴¹ MedCom.ua (Комітет Медичного і Фармацевтичного Права та Біоетики), „Воєнне” медичне право в запитаннях і відповідях, 24.02.2022, <https://medcom.unba.org.ua/assets/uploads/Lviv/>

¹⁴² Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, Документ 2011-XII, чинний, поточна редакція - Редакція від 09.02.2025, підстава - 4213-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

¹⁴³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Кабінет Міністрів України. Постанова від від 18 жовтня 1999 р. № 1923 Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями, Документ 1923-99-п, поточна редакція — Редакція від 29.08.2024, підстава - 979-2024-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-99-%D0%BF#Text>

¹⁴⁴ WikiLegalAid (Безоплатна правова допомога, Довідково-інформаційна платформа правових консультацій), Медичне забезпечення особи, яка має статус учасника бойових дій, https://legalaid.wiki/index.php/Медичне_забезпечення_особи,_яка_має_статус_учасника_бойових_дій

¹⁴⁵ MOD / Ministry of defence of Ukraine (МОУ /Міністерство оборони України), Медичні сили Збройних Сил України, <https://mod.gov.ua/pro-nas/medichni-sili-zbrojnih-sil-ukrayini>

¹⁴⁶ Ukrainian Wikipedia (Українська Вікіпедія), Медичні сили Збройних Сил України, https://uk.wikipedia.org/wiki/Медичні_сили_Збройних_Сил_України

¹⁴⁷ Military Families Social and Psychological Support Service (Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців), Процедура направлення на лікування військовослужбовця під час несення служби, https://pidtrymka.in.ua/useful_post/procedura-napravleniya-na-likuvannya-vijskovosluzhbovczya-pid-chas-nesennya-sluzhby/

¹⁴⁸ 7eminar.ua., Як військовослужбовцю отримати направлення на лікування, 14.10.2024, <https://7eminar.ua/news/1319-yak-viiskovosluzhbovcyu-otrimati-napravleniya-na-likuvannya>

¹⁴⁹ Interfax.com.ua Зеленський підписав закон, що передбачає можливість лікування військових до 12 місяців і повторний медогляд обмежено придатних у 9-місячний термін, 02.04.2024, 20:38, <https://interfax.com.ua/news/general/977714.html>

Żołnierz ranny na polu walki / w strefie konfliktu zbrojnego wcześniej jest ewakuowany do bezpieczniejszej strefy, udzielana jest mu niezbędna opieka medyczna, itp. Często o tym czy będzie to wojskowa czy też cywilna placówka służby zdrowia decyduje fakt bliskości placówki służby zdrowia od miejsca pobytu chorego/rannego żołnierza oraz ilość wolnych miejsc, itp.^{[150][151][152]}

W kontekście powyższego zwraca się jednak uwagę na fakt, że nie we wszystkich placówkach leczniczych (zwłaszcza cywilnych) dostępny jest odpowiedni sprzęt, brakuje leków, w wielu brakuje wykwalifikowanej kadry medycznej i psychologicznej, m.in. w związku z zagraniczną emigracją zarobkową, na skutek poniesionych strat osobowych w trakcie konfliktu, itp. Leczonego żołnierza może się starać o przeniesienie do innej, lepiej wyposażonej i lepiej obsługiwanej placówki służby zdrowia, przy czym nie zawsze się to udaje: potrzebna jest zgoda dowódcy jednostki z której pochodzi żołnierz oraz naczelnika służby medycznej, której podlega dana placówka medyczna). W związku z brakami kadrowymi, niejednokrotnie wymagający pomocy lekarskiej żołnierze korzystają z prywatnych placówek leczniczych, szczególnie w zakresie rehabilitacji/fizjoterapii, gdzie brakuje wykwalifikowanej kadry: ok. 68% ankietowanych żołnierzy samodzielnie finansowało swoje dodatkowe leczenie po zranieniu lub rehabilitację. W kontekście powyższego zauważa się że ukraińska protetyka jest na wysokim (światowym) poziomie.^{[153][154][155]}

W rozwiązywaniu problemów z leczeniem żołnierzy państwu ukraińskiemu pomagają międzynarodowi donatorzy / międzynarodowe organizacje oraz inne państwa. Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że po wybuchu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę (24.02.2022) 25 państw przyjmuje ukraińskich żołnierzy na leczenie (na podstawie dwustronnych umów), wśród liderów znajdują się takie państwa jak: Niemcy, Polska, Hiszpania, Holandia, Francja, Bułgaria, państwa Bałtyckie.^[156]

PRZEMOC W WOJSKU

Z badań przeprowadzonych w 2023 roku wynika, że choć odnotowano znaczne spadki, tym niemniej odnotowuje się dyskryminację w wojsku ukraińskim w stosunku do niektórych grup żołnierzy (zdecydowanie tak odpowiedziało): 3% żołnierzy-

¹⁵⁰ UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), Торік понад 20 тисяч військових пройшли реабілітацію в закладах Міноборони, 23.05.2024, 14:39, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3867036-torik-ponad-20-tisac-vijskovih-projsli-reabilitaciu-v-zakladah-minoboroni.html>

¹⁵¹ UP-Life (УП. Життя - Українська правда), Комісування з військової служби: як звільнитися за станом здоров'я і випадково не "піти" в СЗЧ, 31.10.2024, 06:00, <https://life.pravda.com.ua/society/yak-komisuvatisya-z-vijskovoji-sluzhbi-pid-chas-viyini-304582/>

¹⁵² Radio Svoboda (RFE/RL's Ukrainian Service; Радіо Свобода – Українська редакція Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода, РВС/РС), Військовий ЗСУ після поранення: де лікують, за чії гроші і що таке „виведення поза штат“?, 29.01.2024, 13:44, <https://www.radiosvoboda.org/a/likuvannia-poranennya-viyskovi-zsu/32770491.html>

¹⁵³ UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), Торік понад 20 тисяч військових пройшли реабілітацію в закладах Міноборони, 23.05.2024, 14:39, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3867036-torik-ponad-20-tisac-vijskovih-projsli-reabilitaciu-v-zakladah-minoboroni.html>

¹⁵⁴ UP-Life (УП. Життя - Українська правда), Комісування з військової служби: як звільнитися за станом здоров'я і випадково не "піти" в СЗЧ, 31.10.2024, 06:00, <https://life.pravda.com.ua/society/yak-komisuvatisya-z-vijskovoji-sluzhbi-pid-chas-viyini-304582/>

¹⁵⁵ Radio Svoboda (RFE/RL's Ukrainian Service; Радіо Свобода – Українська редакція Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода, РВС/РС), Військовий ЗСУ після поранення: де лікують, за чії гроші і що таке „виведення поза штат“?, 29.01.2024, 13:44, <https://www.radiosvoboda.org/a/likuvannia-poranennya-viyskovi-zsu/32770491.html>

¹⁵⁶ ArmyInform (АрміяInform – Інформаційне агентство), Як світ допомагає Україні з лікуванням та реабілітацією поранених військових, 11.09.2024, 6:00, <https://armyinform.com.ua/2024/09/11/yak-svit-dopomagaye-ukrayini-z-likuvanniam-ta-reabilitacziyeyu-poranenih-vijskovyh/>

przedstawiciele mniejszości narodowych; 5% byłych skazanych żołnierzy-weteranów, 6% kobiet-żołnierek, 9% żołnierzy-reprezentujących społeczność LGBT.^[157]

Dodatkowo wspomina się o przemocy seksualnej, która dotyka w ukraińskiej armii głównie kobiet. Przy czym brak informacji o skali zjawiska, wspomina się jedynie pojedyncze przypadki.^[158]

W grudniu 2024 roku zrobiło się głośno w Ukrainie o takich patologiach występujących w armii ukraińskiej, jak: kumoterstwo, haracze i pobicia. Media ukraińskie opisały wówczas „patologie” występujące w 211 brygadzie pontonowo-mostowej Sił Wsparcia Sił Zbrojnych Ukrainy. Media opisywały szokujące relacje żołnierzy, którzy zarzucali dowódcom wydawanie nielegalnych poleceń i przemoc fizyczną (tortury). W najtrudniejszej sytuacji mieli być mundurowi niższego szczebla. Według doniesień mediów na porządku dziennym miało być znęcanie nad nimi przez dowódców, a także wykorzystywanie ich pracy na służbie w celach prywatnych. Dowódca ww. jednostki usłyszał zarzuty natury karnej (dowódca brygady wiedział o licznych faktach torturowania i innego niehumanitarnego traktowania żołnierzy przez podległego mu oficera co najmniej od lutego do lipca 2024 r. Jednak w żaden sposób nie zareagował, aby winnego oficera postawić przed sądem). Sadystryczny porucznik nie został zatrzymany. Zdezerterował ze swojej jednostki i się ukrywa (z dostępnych informacji wynika, że porucznik, który bił i torturował podległych mu żołnierzy, jest synem szefa sztabu ww. jednostki wojskowej i bliskim przyjacielem dowódcy brygady).^{[159][160][161]}

Z późniejszych ustaleń tymczasowej parlamentarnej komisji ds. naruszeń praw żołnierzy wynika, że podobne skargi na kumoterstwo, wymuszenia haracze, pobicia, itp. napływały co najmniej z 22 ukraińskich brygad.^{[162][163]}

PRZYPADKI DEZERCJI

Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że od początku pełnoskalowej inwazji na Ukrainę (24.02.2022) do końca 2024 r. odnotowano ok. 130 tys. spraw dotyczących samowolnego opuszczenia jednostki wojskowej oraz ponad 50 tys. spraw dotyczących dezercji, w 2024, odpowiednio: ok. 68 tys. spraw dot. „samowolki”; ponad 23 tys. spraw dot. dezercji. Przy czym do sądów trafia kilka

¹⁵⁷ VeteranFund.com.ua (Український ветеранський фонд) Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: погляди військових та цивільних громадян. Результати комплексного дослідження, березень-квітень 2023, <https://veteranfund.com.ua/analytics/social-group-discr/>

¹⁵⁸ GenderIndetail.org.ua, Сексуальні домагання у Збройних Силах в Україні та світі, 01.03.2024, <https://genderindetail.org.ua/library/suspilstvo/sexualni-domagannya-u-zbrojnyh-sylah-v-ukraini-ta-sviti.html>

¹⁵⁹ Rzeczpospolita, Patologie w armii ukraińskiej. Kumoterstwo, pobicia, haracze, 17.12.2024, 16:37, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art41592471-patologie-w-armii-ukrainskiej-kumoterstwo-pobicia-haracze>

¹⁶⁰ TVP Info, Sprawa ukrzyżowanego żołnierza. Dowódca brygady z zarzutami, 01.01.2025, 18:59, <https://www.tvp.info/84311138/afera-ze-znecaniem-sie-nad-zolnierzami-jednej-z-brygad-ukrainskiej-armii-kim-byl-sprawca>

¹⁶¹ Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), Скарги надходили від початку осені: Лубінець розповів про справу щодо знущань у 211-й бригаді, 17.12.2024, 14:00, <https://suspilne.media/kharkiv/904195-skargi-nadhodili-vid-pocatku-oseni-lubinec-rozpoviv-pro-spravu-sodo-znusan-u-211-j-brigadi/>

¹⁶² News agency Glavcom (Інформаційна агенція „Главком”), Знущання у ЗСУ: скарги про порушення надходили з 22 бригад, 21.12.2024, 15:42, <https://glavcom.ua/country/society/znushchannja-u-zsu-skarhi-pro-porushennja-nadkhodili-z-22-brihad-1037080.html>

¹⁶³ Radio Sloboda (RFE/RL's Ukrainian Service; Радіо Свобода – Українська редакція Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода, РВЄ/РС), Чому у війсьکو потрапляють алкозалежні та як їх карають? Що з цим робити?, 18.12.2024, 09:38, <https://www.radiosvoboda.org/a/alkozalezhnist-armiya-zsu-shcho-robyty/33243980.html>

tysięcy mniej spraw od ogólnej liczby. Zaś ogólna „realna” liczba przypadków „samowolki” i dezercji pozostaje tajemnicą państwową/wojskową.^{[164][165][166]}

Z nieoficjalnych danych wynika, że problem dezercji narasta i w 2025 r. odnotowywano około 14-18 tys. dezercji miesięcznie czyli ilość dezertów podwoiła się w ciągu roku.^[167] W samym tylko październiku 2025 r. wszczęto ok. 19 tys. postępowań karnych przeciwko uciekającym przed służbą, w tym ponad 2 tys. spraw z powodu dezercji. Tym samym od stycznia 2022 r. do września 2025 r. liczba spraw związanych z nieautoryzowanym opuszczeniem jednostki i dezercją wzrosła do niemal 300 tys. ^[168], z czego czyny zakwalifikowane jako dezercja to ok. 56 tys. ^[169] Według dostępnych informacji, do większości takich ucieczek dochodzi jeszcze przed przedostaniem się żołnierzy na front - podczas szkolenia wojskowego lub w czasie przemarszu.^[170] Według innych doniesień, niemal 1/3 zmobilizowanych ucieka z linii frontu natychmiast po przybyciu na miejsce lub po pierwszej bitwie. Wielu dowódców nawet nie wypełnia za nich dokumentów, po prostu nie mają na to czasu.^[171]

Wiele osób ucieka również podczas szkoleń wojskowych, odbywających się zagranicą. Przykładowo w grudniu 2025 r. pojawiła się informacja, że kilkudziesięciu żołnierzy 155 brygady zmechanizowanej „Anna Kijowska” zdezerterowało podczas szkolenia we Francji.^[172]

Jako przyczyny dezercji podaje się również długotrwały brak demobilizacji i rotacji, zmęczenie, zły stan psychiczny żołnierzy, złe traktowanie przez dowódców, a także bardzo złe warunki humanitarne na linii frontu/ w okopach, przypominające te z czasów I wojny światowej (choroby przenoszone przez myszy i szczury,

¹⁶⁴ Chas News (Час), У 2024 році в Україні відкрито майже 68 тис. справ за СЗЧ та понад 23 тис. - за дезертирство, 04.04.2025, 16:16, <https://chas.news/news/u-2024-rotsi-v-ukraini-vidkrito-maizhe-68-tis-sprav-za-szch-ta-ponad-23-tis-za-dezertirstvo>

¹⁶⁵ Babel.ua (Бабель (раніше „theБабель”) - українське інтернет-ЗМІ), В Україні втричі зросла кількість справ про самовільне залишення частини, 16.10.2024, 13:15, <https://babel.ua/news/111740-v-ukrajini-vtrichi-zrosla-kilkist-sprav-pro-samovilne-zalishennya-chastini>

¹⁶⁶ De-Jure.ua (Юридична компанія «ДЕ-ЮРЕ»), СЗЧ і дезертирство: судова практика, 02.11.2024, <https://de-jure.ua/all/szch-i-dezertyrstvo-sudova-praktyka>

¹⁶⁷ Polsat News, Ukraina wzywa do wojska. Rekrutów szukają przeważnie wśród dwóch grup, 04.11.2025, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2025-11-04/ukraina-wzywa-do-wojska-rekrutow-szukaja-przewaznie-wsrod-dwoch-grup/>

¹⁶⁸ Interia Wydarzenia, Utajniono liczbę osób uciekających z Ukrainy. Prokuratura ujawniła motyw, 10.12.2025, https://wydarzenia.interia.pl/ukraina-rosja/news-utajniono-liczbe-osob-uciekajacych-z-ukrainy-prokuratura-ujawnila-motywy-2C22466164?utm_source=chatgpt.com

¹⁶⁹ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>

¹⁷⁰ Interia Wydarzenia, Utajniono liczbę osób uciekających z Ukrainy. Prokuratura ujawniła motyw, 10.12.2025, https://wydarzenia.interia.pl/ukraina-rosja/news-utajniono-liczbe-osob-uciekajacych-z-ukrainy-prokuratura-ujawnila-motywy-2C22466164?utm_source=chatgpt.com

¹⁷¹ Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertery. Dane szokuja, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertery-dane-szokuja-komentarz>

¹⁷² Onet Wiadomości, Ukraińcy zdezerterowali na zagranicznym szkoleniu. Skala może być większa, niż przyznają, 07.01.2025, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/ukraincy-maja-problem-z-dezercja-skala-moze-byc-wieksza-niz-przyznaja/n4chv85>

itp.).^{[173][174][175]} Zmobilizowani żołnierze obawiają się także rozłąki z rodziną i braku urlopów.^[176]

Kolejnym problemem jest poziom motywacji do walki rekrutów, z których wielu wcielono do armii przymusowo, w ramach powszechnej mobilizacji obejmujących mężczyzn w wieku 25 do 60 lat. Przekłada się to bezpośrednio na rosnącą liczbę dezercerów i żołnierzy samowolnie opuszczających szeregi na okres od kilku do kilkunastu dni.^[177]

Ponadto w wielu ukraińskich brygadach, szczególnie tych sformowanych w 2024 i 2025 roku, nasilił się również problem z egzekwowaniem rozkazów. Z wypowiedzi ukraińskich dowódców szczebla kompania/pluton wynika, że często zaledwie co piąty z podległych im żołnierzy jest gotów podjąć bezpośrednią walkę z wrogiem. Znacząco lepsza jest sytuacja w ukraińskich jednostkach kadrowych i ochotniczych sformowanych w 2022 i 2023 roku. To na ich bazie ukraińskie dowództwo rozpoczęło formowanie korpusów. Ich powstanie ma zaradzić problemom w zarządzaniu polem walki na szczeblu operacyjnym.^[178]

ALTERNATYWNA SŁUŻBA WOJSKOWA

RAMY PRAWNE

Konstytucja Ukrainy stanowi, że „Obywatele Ukrainy mają prawo do zamiany wykonywania obowiązku wojskowego na służbę zastępczą (dosł. na alternatywną (niewojskową) służbę) (art. 35 Konstytucji Ukrainy).^[179]

Z kolei Ustawa Ukrainy „O służbie zastępczej” (dosł. „O alternatywnej (niewojskowej) służbie”; ukr. Про альтернативну (невійськову) службу), z dnia 12 grudnia 1991 roku (w redakcji z dnia 23 kwietnia 2021 r.), stanowi, że „alternatywną (niewojskową) służbę można odbywać zamiast zasadniczej/okresowej służby wojskowej” (art. 1 ustawy „O służbie zastępczej”).^{[180][181]}

¹⁷³ DEF24, Ukraina: „Szczury w okopach. Makabryczne warunki jak w I wojnie światowej”, 23.01.2024, 09:39, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/ukraina-szczury-w-okopach-makabryczne-warunki-jak-w-i-wojnie-swiatowej>

¹⁷⁴ E-Novosti (Экономические новости, Економічні новини), В Україні кількість самовільно залишивших військові частини в Україні перевищила 80 тисяч, 07.09.2024, 0:10, <https://enovosty.com/uk/news-ukr/war-ukr/full/0709-v-ukraini-kilkist-samovilno-zalishivshix-viiskovi-chastini-v-ukraini-perevishhila-80-tisyach>

¹⁷⁵ Forsal.pl., Fala dezercji na froncie. Tysiące żołnierzy porzuciło broń, 16.10.2024, 11:56, <https://forsal.pl/kraj/bezpieczenstwo/artykuly/9634485,fala-dezercji-na-froncie-tysiace-zolnierzy-porzucilo-bron.html>

¹⁷⁶ Interia Wydarzenia, Utajniono liczbę osób uciekających z Ukrainy. Prokuratura ujawniła motyw, 10.12.2025, https://wydarzenia.interia.pl/ukraina-rosja/news-utajniono-liczbe-osob-uciekajacych-z-ukrainy-prokuratura-ujawnila-2Cnld%2C22466164?utm_source=chatgpt.com

¹⁷⁷ Lewandowski ., Ewolucja pod naciskiem. Siły Zbrojne Ukrainy w 2025 roku[ANALIZA], 31.12.2025, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ataki-w-glebi-dezercje-i-reformy-jak-dzis-walczy-ukraina-analiza>

¹⁷⁸ Lewandowski ., Ewolucja pod naciskiem. Siły Zbrojne Ukrainy w 2025 roku[ANALIZA], 31.12.2025, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ataki-w-glebi-dezercje-i-reformy-jak-dzis-walczy-ukraina-analiza>

¹⁷⁹ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Constitution of Ukraine (Конституція України), 28.06.1996, ostat. zm. 03.09.2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

¹⁸⁰ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Constitution of Ukraine (Конституція України), 28.06.1996, ostat. zm. 03.09.2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

¹⁸¹ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Закон України „Про альтернативну (невійськову) службу” № 1975-XII від 12 грудня 1991 року {із змінами, внесеними згідно із Законами[...]} № 1357-IX від 30.03.2021}, Редакція від 23.04.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>

Artykuł 2 i 3 Ustawy Ukrainy „O służbie zastępczej” stanowią, że prawo do służby zastępczej (alternatywnej/niewojskowej) mają obywatele Ukrainy, którym przekonania religijne nie pozwalają na spełnianie obowiązku wojskowego (konkretnie: na pełnienie zasadniczej/okresowej służby wojskowej) i należą do organizacji religijnych działających zgodnie z ustawodawstwem Ukrainy, których nauczanie nie dopuszcza używania broni.^[182] Wykaz takich organizacji religijnych zatwierdzono Postanowieniem Gabinetu Ministrów (rządu) Ukrainy Nr 2066 „O zatwierdzeniu aktów normatywno-prawnych dotyczących stosowania ustawy Ukrainy „O alternatywnej (niewojskowej) służbie”, z dnia 10 stycznia 1999 roku (ostatnia redakcja z dnia 29 stycznia 2022 r.).^[183]

Artykuł 1 Ustawy Ukrainy „O służbie zastępczej” stanowi także, że „w warunkach stanu wojennego lub nadzwyczajnego mogą zostać wprowadzone pewne ograniczenia prawa do służby zastępczej (alternatywnej) ze wskazaniem terminu obowiązywania/działania tych ograniczeń.”^[184]

SPOSÓB REALIZACJI ALTERNATYWNEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ

Z uwagi na zmiany w ustawodawstwie Ukrainy, dotyczące zasadniczej służby wojskowej, przepisy dotyczące alternatywnej służby wojskowej nie mają zastosowania w obecnym stanie prawnym do osób w wieku 18-25 lat. W aktualnie obowiązujących przepisach nie ma odniesienia do alternatywnych form odbywania podstawowego przeszkolenia wojskowego, a w przypadku studentów – szkolenie jest elementem obowiązkowego planu zajęć.

Jednakże w wyniku poprawek prowadzonych do ustawy w kwietniu 2026 r. dopuszczono zastąpienie tych części szkolenia, które są związane z użyciem broni dla tych osób należących do organizacji religijnych, których wyznanie nie pozwala na użycie broni.^[185]

¹⁸² Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy, Закон України „Про альтернативну (невійськову) службу” № 1975-XII від 12 грудня 1991 року {Із змінами, внесеними згідно із Законами!...} № 1357-IX від 30.03.2021}, Редакція від 23.04.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>

¹⁸³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy, Постанова „Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України "Про альтернативну (невійськову) службу" N 2066 від 10 листопада 1999 р. {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ!...} № 61 від 26.01.2022}, Редакція від 29.01.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-n#Text>

¹⁸⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Постанова „Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України "Про альтернативну (невійськову) службу" N 2066 від 10 листопада 1999 р. {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ!...} № 61 від 26.01.2022}, Редакція від 29.01.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-n#Text>

¹⁸⁵ Кадровик-01, Президент підписав закон, який впроваджує підготовку до нацспротиву замість БЗВП для студентів, 10.04.2026, <https://prokadry.com.ua/news/116596-prezydent-pidpysav-zakon-iakyi-vprovadzhuie-pidgotovku-do-natssprotyv-u-zamist-bzvp-dlia-studentiv>

ALTERNATYWNA SŁUŻBA WOJSKOWA W CZASIE MOBILIZACJI

Konstytucja Ukrainy stanowi, że „Obywatele Ukrainy mają prawo do zamiany wykonywania obowiązku wojskowego na służbę zastępczą (dosł. na alternatywną (niewojskową) służbę) (art. 35 Konstytucji Ukrainy).^[186]

Artykuł 1 Ustawy Ukrainy „O służbie zastępczej” stanowi jednakże, że „w warunkach stanu wojennego lub nadzwyczajnego mogą zostać wprowadzone pewne ograniczenia prawa do służby zastępczej (alternatywnej) ze wskazaniem terminu obowiązywania/działania tych ograniczeń”.^[187]

W Ustawie Ukrainy „O służbie zastępczej” jak też w Ustawie Ukrainy „O przygotowaniu mobilizacyjnym i mobilizacji” brak jest zapisów dotyczących możliwości skorzystania ze służby zastępczej w trakcie trwania stanu wojennego i w trakcie mobilizacji. Nie możliwość skorzystania ze służby zastępczej dotyczy również osób, które odbyły alternatywną służbę zasadniczą. Zatem, w świetle prawa ukraińskiego przekonania religijne lub inne przekonania (np. pacyfistyczne) nie są podstawą do zwolnienia z mobilizacji.^{[188][189]}

Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że w większości przypadków ukraińskie TCR odmawiały przyznania prawa do służby zastępczej w trakcie mobilizacji, powołując się na brak odpowiednich zapisów w prawie ukraińskim.^{[190][191]}

Sądy prowadzą postępowania karne wobec ok. 200 więźniów sumienia, tj. z powodu przekonań religijnych (na podstawie art. 336 kk), wśród których znajduje się 171 świadków Jehowy, a pozostałe odnoszą się do baptystów, zielonoświątkowców i adwentystów. Ponadto organy śledcze wszczęły około 600 postępowań karnych przeciwko osobom odmawiającym służby wojskowej z powodów sumienia (na podstawie art. 336 kk), które wystąpiły o alternatywną służbę cywilną; sprawy te nie trafiły jeszcze do sądu. Spośród nich 582 dotyczą świadków Jehowy. Pozostałe zostały wszczęte wobec członków kościołów ewangelicznych chrześcijan.^[192]

Wg informacji samych świadków Jehowy z kwietnia 2026 r., 9 świadków Jehowy jest pozbawionych wolności, a kolejnych 9 przebywa w aresztach śledczych z powodu

¹⁸⁶ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Constitution of Ukraine (Конституція України), 28.06.1996, ostat. zm. 03.09.2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

¹⁸⁷ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Кабінет Міністрів України. Постанова „Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України „Про альтернативну (невійськову) службу” N 2066 від 10 листопада 1999 р. {із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ!...} № 61 від 26.01.2022”, Редакція від 29.01.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-п#Text>

¹⁸⁸ Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Чи можлива альтернативна служба в Україні під час мобілізації, 22.05.2024, 12:30, <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240522-chy-mozhlyva-alternatyvna-sluzhba-v-ukrayini-pid-chas-mobilizaciyi/>

¹⁸⁹ WikiLegalAid (Безоплатна правова допомога, Довідково-інформаційна платформа правових консультацій), Альтернативна (невійськова) служба, 09.09.2024, [https://legalaid.wiki/index.php/Альтернативна_\(невійськова\)_служба](https://legalaid.wiki/index.php/Альтернативна_(невійськова)_служба)

¹⁹⁰ KHPG.org. (Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи), Мобілізація віруючих: питання та відповіді, 14.05.2015, <https://khpq.org/1431609803>

¹⁹¹ IRS.ua (Інститут релігійної свободи), Мобілізація віруючих і альтернативна служба під час війни: питання та відповіді, 19.03.2022, <https://irs.in.ua/p/103>

¹⁹² Forum18, Conscientious objectors prosecuted, jailed as "disobedient" soldiers, 10.03.2025, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2964

spraw karnych, które władze Ukrainy wszczęły przeciwko nim po tym jak odmówili służby wojskowej po 24.02.2022 r.^[193]

Oczekiwana jest też decyzja ukraińskiego Trybunału Konstytucyjnego w sprawie możliwości pełnienia cywilnej służby zastępczej w czasie wojny przez członków grup religijnych, w tym świadków Jehowy.^[194] Ponadto wg informacji mediów ukraińskich z 2024 r., świadkowie Jehowy nie służą w ukraińskich jednostkach zbrojnych. Nikt z nich nie został zmobilizowany skutecznie i wysłany na wojnę.^[195]

Więcej na ten temat w opracowaniach dotyczących poszczególnych wspólnot religijnych:

Odpowiedź na temat:

Sytuacji Świadków Jehowy DPU-WIKP-424/217/2026 z dn. 17.04.2026

Sytuacji baptystów DPU-WIKP-424/208/2026 z dn. 10.04.2026

Sytuacji zielonoświątkowców DPU-WIKP-424/174/2026 z dn. 30.03.2026

i inne.

KARY ZA NIEDOPEŁNIENIE OBOWIĄZKU SŁUŻBY WOJSKOWEJ

KARY ZA NARUSZENIE ZASAD EWIDENCJI WOJSKOWEJ

Osoby w wieku 18-25 lat w odniesieniu do obowiązku wojskowego mogą być narażone na kary zasądzone na podstawie kodeksu wykroczeń lub kodeksu karnego za naruszanie zasad ewidencji wojskowej, czyli w praktyce brak rejestracji. W obu przypadkach jest to czyn zagrożony karą grzywny, a w przypadku kodeksu karnego – karą prac społecznych na okres do 1 roku.

Art. 210 Kodeksu Wykroczeń głosi:

Naruszenie zasad ewidencji wojskowej przez poborowych, zobowiązanych do służby wojskowej i rezerwistów pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 200 do 300 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (3400 - 5100 UAH).

¹⁹³ Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, Świadkowie Jehowy więzieni za wiarę — wykaz terytorialny, 04.2026, <https://www.jw.org/pl/wiadomosci/region/swiat/%C5%9Bwiadkowie-jehowy-w-wi%C4%99zieniu/>

¹⁹⁴ Justsecurity.org, Nekoliak A., As Ukraine Struggles for Troops, Its Constitutional Court Considers the Rights of Conscientious Objectors, 12.11.2024, <https://www.justsecurity.org/104728/ukraine-constitution-conscientious-objectors/>

¹⁹⁵ Zahid.espresso.tv, Мобілізація "Свідків Єгови" та інших пацифістів: пояснюємо, як це відбувається, 11.01.2024, <https://zahid.espresso.tv/news-mobilizatsiya-svidkiv-egovi-ta-inshikh-patsifistiv-poyasnyemo-yak-tse-vidbuvaetsya>

Powtórne w ciągu roku naruszenie zasad ewidencji wojskowej pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 300 do 500 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (5100 - 8500 UAH).

Popęlnienie czynów opisanych w punktach 1 i 2 w okresie szczególnym/nadzwyczajnym pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 1 tys. do 1,5 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 17 tys. do 25,5 tys. UAH).^{[196][197]}

Osoby te mogły być również skazywane w postępowaniach karnych na podstawie art. 337 KK Ukrainy:

Uchylanie się przed ewidencją wojskową lub przed szkoleniowymi (specjalnymi) ćwiczeniami (ukr. Стаття 337. Ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів)

1. Uchylanie się poborowego, zobowiązanego do służby wojskowej, rezerwisty przed ewidencją wojskową po ostrzeżeniu wydanym przez właściwego kierownika terytorialnego centrum rekrutacyjnego i pomocy społecznej, szefów właściwych organów Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, właściwych jednostek Służby Wywiadu Zagranicznego Ukrainy, podlega karze grzywny w wysokości od 300 do 500 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (5100 - 8500 UAH) lub pracami naprawczymi na okres do 1 roku.

2. Uchylanie się zobowiązanego do służby wojskowej, rezerwisty przed szkoleniowymi (specjalnymi) ćwiczeniami, podlega karze grzywny w wysokości od 500 do 700 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (8 500 - 11 900 UAH) lub pracami naprawczymi na okres do 2 lat.^[198]

Zmiany w kodeksie karnym dotyczą natomiast kar za unikanie wojskowych badań medycznych, za które grozi kara więzienia od 3 do 5 lat.^[199]

POSTĘPOWANIA KARNE ZWIĄZANE Z NARUSZENIEM ZASAD EWIDENCJI WOJSKOWEJ

Liczba skazanych na podstawie art. 337 początkowo była niewielka. W 2022 r. skazano 12 osób, w 2023 r. tylko 28 osób, jednak w 2024 r. było już 291 takich osób.

¹⁹⁶ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

¹⁹⁷ Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshe.html>

¹⁹⁸ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Legislation of Ukraine (Верховна Рада України, Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

¹⁹⁹ CMS Legal Home, Ukraine changes rules for the military draft, 16.05.2024, <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-changes-rules-for-the-military-draft>

W ten sposób liczba wyroków wydanych w oparciu o art. 337 KK Ukrainy wzrosła 10 razy.^{[200][201][202]}

W 2025 r. Prokuratura Generalna Ukrainy przestała udostępniać dane, dotyczące osób uciekających przed służbą wojskową i dezercerujących z wojska. Decyzja ta będzie obowiązywać na czas trwania stanu wojennego.^[203]

KARY ZA UCHYLANIE SIĘ OD POBORU MOBILIZACYJNEGO

PRAWO ADMINISTRACYJNE

Art. 210 KW Ukrainy określa kary za naruszenie zasad ewidencji wojskowej przez poborowych, zobowiązanych do służby wojskowej i rezerwistów (ukr. Стаття 210. Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку)

1. Naruszenie zasad ewidencji wojskowej przez poborowych, zobowiązanych do służby wojskowej i rezerwistów pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 200 do 300 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (3400 - 5100 UAH).

2. Powtórne w ciągu roku naruszenie zasad ewidencji wojskowej pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 300 do 500 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (5100 - 8500 UAH).

3. Popełnienie czynów opisanych w punktach 1 i 2 w okresie szczególnym/nadzwyczajnym pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 1 tys. do 1,5 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 17 tys. do 25,5 tys. UAH).^{[204][205]}

Art. 210-1 KW Ukrainy doprecyzowuje kary za naruszenie prawa w zakresie obrony, przygotowania mobilizacyjnego i mobilizacji (Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію):

1. Naruszenie prawa w zakresie obrony, przygotowania mobilizacyjnego i mobilizacji pociąga za sobą nałożenie na obywateli grzywny w wysokości od 300 do 500 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (5100 - 8500 UAH); zaś na urzędników

²⁰⁰ Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду, 06.04.2025, 21:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda>

²⁰¹ Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2023 році: статистика Верховного Суду, 28.04.2024, 22:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/299077-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2023-godu-statistika-verkhovnogo-suda>

²⁰² Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2022 році: статистика Верховного Суду, 13.04.2023, 08:14, <https://sud.ua/uk/news/publication/267365-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2022-godu-statistika-verkhovnogo-suda>

²⁰³ Interia Wydarzenia, Utajniono liczbę osób uciekających z Ukrainy. Prokuratura ujawniła motyw, 10.12.2025, https://wydarzenia.interia.pl/ukraina-rosja/news-utajniiono-liczbe-osob-uciekajacych-z-ukrainy-prokuratura-ujawnila-motywy-2Cnld%2C22466164?utm_source=chatgpt.com

²⁰⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

²⁰⁵ Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshe.html>

państwowych, samorządowców, na osoby prawne i stowarzyszenia obywatelskie nałożenie grzywny w wysokości od 1 tys. do 1,5 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 17 tys. do 25,5 tys. UAH).

2. Powtórne w ciągu roku naruszenie prawa w zakresie obrony, przygotowania mobilizacyjnego i mobilizacji pociąga za sobą nałożenie na obywateli grzywny w wysokości od 500 do 700 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (8 500 - 11 900 UAH); zaś na urzędników państwowych, samorządowców, na osoby prawne i stowarzyszenia obywatelskie nałożenie grzywny w wysokości od 1,5 tys. do 2 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 25,5 tys. do 34 tys. UAH).

3. Popętnienie czynów opisanych w punktach 1 i 2 w okresie szczególnym/nadzwyczajnym pociąga za sobą nałożenie na obywateli grzywny w wysokości od 1 tys. do 1,5 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 17 tys. do 25,5 tys. UAH); zaś na urzędników państwowych, samorządowców, na osoby prawne i stowarzyszenia obywatelskie nałożenie grzywny w wysokości od 2 tys. do 3,5 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 34 tys. do 42,5 tys. UAH).^{[206][207]}

Uwaga: Zapisy art. 210 i 210-1 KW Ukrainy nie obowiązują w przypadku możliwości zdobycia przez dysponenta Jednolitego Państwowego Rejestru Poborowych, Zobowiązanych do Służby wojskowej i Rezerwistów (ukr. Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів) danych osobowych konkretnego poborowego, zobowiązanego do służby wojskowej, rezerwisty w ramach współdziałania z innymi informatycznymi systemami informacyjno-komunikacyjnymi, rejestrami (w tym publicznymi), bazami (bankami) danych, których dysponentami (zarządcami, administratorami) są organy państwowe.^{[208][209]}

Do naruszeń zasad ewidencji wojskowej, przewidzianych w art. 210 KW Ukrainy zalicza się:

- nie figurowanie w ewidencji wojskowej w miejscu zamieszkania, pracy czy nauki;
- nie stawienie się w TCR w celu wciągnięcia do ewidencji wojskowej;
- nie wyrobienie dokumentów ewidencyjno-wojskowych;
- zmiana miejsca zamieszkania w czasie wojennym bez zgody TCR, itp.^[210]

²⁰⁶ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

²⁰⁷ Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshe.html>

²⁰⁸ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

²⁰⁹ Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshe.html>

²¹⁰ Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshe.html>

Do naruszeń prawa w zakresie obrony, przygotowania mobilizacyjnego i mobilizacji zalicza się:

- nie poddanie się oględzinom (badaniom) medycznym w celu określenia stanu zdolności do służby wojskowej;
- nie uaktualnienie swoich danych ewidencyjno-wojskowych w ciągu 60 dni;
- nie stawienie się na wezwanie
- nieudostępnienie budynku, konstrukcji, pojazdu lub innego majątku w trakcie trwania mobilizacji, itp.^[211]

Art. 211 KW Ukrainy nakłada kary za uszkodzenie lub utratę dokumentów ewidencyjno-wojskowych na skutek niedbałości (ukr. Стаття 211. Зіпсуття військово-облікових документів чи втрата їх з необережності)

1. Uszkodzenie lub niedbałe przechowywanie przez poborowych, zobowiązanych do służby wojskowej i rezerwistów dokumentów ewidencyjno-wojskowych (zaświadczeń o rejestracji / przypisaniu do punktów poborowych, książeczek wojskowych, tymczasowych zaświadczeń zobowiązanych do służby wojskowej), skutkujące ich utratą, pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 30 do 50 nieopodatkowanych minimalnych dochodów obywateli (od 510 do 850 UAH).

2. Powtórne w ciągu roku uszkodzenie lub niedbałe przechowywanie dokumentów ewidencyjno-wojskowych a także uszkodzenie lub niedbałe przechowywanie dokumentów ewidencyjno-wojskowych w okresie szczególnym/nadzwyczajnym pociąga za sobą nałożenie grzywny w wysokości od 50 do 100 nieopodatkowanych minimalnych dochodów obywateli (od 850 do 1700 UAH).^[212]

PRAWO KARNE

Art. 336 KK Ukrainy określa kary za uchylenie się od poboru do służby wojskowej w czasie trwania mobilizacji w okresie szczególnym, które wynoszą od 2 do 10 lat pozbawienia wolności.^[213]

Uchylenie się od poboru do służby wojskowej w czasie trwania mobilizacji, w szczególnym okresie, uchylenie się przed poborem do służby wojskowej rezerwistów w okresie szczególnym podlega karze pozbawienia wolności na okres od 3 do 5 lat

²¹¹ Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshе.html>

²¹² Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

²¹³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Uchylenie się od służby w obronie cywilnej w okresie szczególnym (z wyjątkiem okresu odbudowy) lub w przypadku przeprowadzenia mobilizacji celowej podlega karze pozbawienia wolności na okres od 2 do 5 lat.

Uchylenie się przed przyjęciem do służby wojskowej na podstawie kontraktu przez osobę, która w okresie trwania mobilizacji i/lub stanu wojennego była warunkowo zwolniona z odbywania kary w celu odbywania służby wojskowej, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat.^[214]

Art. 337 KK Ukrainy dotyczy przypadków uchylenia się przed ewidencją wojskową lub przed szkoleniowymi (specjalnymi) ćwiczeniami

1. Uchylenie się poborowego, zobowiązanego do służby wojskowej, rezerwisty przed ewidencją wojskową po ostrzeżeniu wydanym przez właściwego kierownika terytorialnego centrum rekrutacyjnego i pomocy społecznej, szefów właściwych organów Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, właściwych jednostek Służby Wywiadu Zagranicznego Ukrainy, podlega karze grzywny w wysokości od 300 do 500 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (5100 - 8500 UAH) lub pracami naprawczymi na okres do 1 roku.

2. Uchylenie się zobowiązanego do służby wojskowej, rezerwisty przed szkoleniowymi (specjalnymi) ćwiczeniami, podlega karze grzywny w wysokości od 500 do 700 nieopodatkowanych minimalnych dochodów (8 500 - 11 900 UAH) lub pracami naprawczymi na okres do 2 lat.^[215]

Dodatkowo, osoby (w dużej mierze dotyczy to mężczyzn uchylających się przed poborem) próbujące nielegalnie przekroczyć granicę skazuje się w Ukrainie na kary 2,5 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu, z dozorem policyjnym i zakazem wyjazdu z kraju lub na kary grzywny (w wysokości ok. 100 tys. UAH; równowartość ok. 10 tys. PLN), po wcześniejszym wpłaceniu na rzecz Sił Zbrojnych Ukrainy darowizny w wysokości 100-200 tys. UAH (równowartość ok. 10-20 tys. PLN).^[216]

WYROKI SĄDÓW

W 2024 r. znacznie spadła liczba wyroków w sprawach dotyczących uchylenia się przed mobilizacją (art. 336 KK Ukrainy), jednocześnie dziesięciokrotnie wzrosła liczba wyroków w sprawach dotyczących uchylenia się przed ewidencją wojskową (art. 337 KK Ukrainy).^[217]

²¹⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²¹⁵ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²¹⁶ Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), Штрафи та іспитові терміни. Як на Буковині карають за незаконне перевезення чоловіків через кордон, 21.07.2022, 18:52, <https://suspilne.media/263015-strafi-ta-ispitovi-termini-ak-na-bukovini-karaut-za-nezakonne-perevezenna-colovikiv-cerez-kordon/>

²¹⁷ Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду, 06.04.2025, <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-cto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda>

NIEPOSŁUSZEŃSTWO

Art. 402 Непокора

1. Nieposłuszeństwo, rozumiane jako otwarta odmowa wykonania rozkazu dowódcy a także inne umyślne niewykonanie rozkazu, podlega karze ograniczeń służbowych na okres do 2 lat albo karze pobytu w batalionie dyscyplinarnym na okres do 2 lat albo karze pozbawienia wolności na okres do 3 lat.

2. Te same czyny, dokonane przez grupę osób lub gdy doprowadziły do ciężkich następstw, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 3 do 7 lat.

3. Nieposłuszeństwo, dokonane w warunkach okresu szczególnego, oprócz stanu wojennego, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 7 lat.

4. Nieposłuszeństwo, dokonane w warunkach stanu wojennego lub w sytuacji bojowej podlega karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat.^[223]

NIEWYKONANIE ROZKAZU

Art. 403 . Невиконання наказу

1. Nie wykonanie rozkazu dowódcy, dokonane przy braku oznak czynów wskazanych w cz. 1 art. 402 KK Ukrainy, gdy doprowadziło ono do poważnych następstw, podlega karze ograniczeń służbowych na okres do 2 lat albo karze pobytu w batalionie dyscyplinarnym na okres do 1 roku albo karze pozbawienia wolności na okres do 2 lat.

2. Te same czyny, dokonane w warunkach szczególnego okresu, oprócz stanu wojennego, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 2 do 5 lat.

3. Czyny przewidziane w cz. 1 niniejszego artykułu, dokonane w warunkach stanu wojennego lub w sytuacji bojowej podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 8 lat.^[224]

SAMOWOLNE OPUSZCZENIE JEDNOSTKI WOJSKOWEJ ALBO MIEJSCA SŁUŻBY

Art. 407 Самовільне залишення військової частини або місця служби

1. Samowolne opuszczenie jednostki wojskowej lub miejsca służby przez żołnierza służby zasadniczej (okresowej), a także niestawienie się na czas do służby bez uzasadnionej przyczyny w razie zwolnienia z jednostki, przydziału lub przeniesienia, nie stawienie się z podróży służbowej, urlopu lub z zakładu leczniczego na okres dłuższy niż trzy dni, lecz nie dłuższy niż miesiąc, podlega karze pobytu w batalionie dyscyplinarnym na okres do 2 lat albo karze pozbawienia wolności na okres do 3 lat.

²²³ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²²⁴ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Samowolne opuszczenie przez żołnierza (oprócz żołnierza służby zasadniczej/okresowej) jednostki wojskowej lub miejsca służby, a także niestawienie się przez niego do służby w terminie bez uzasadnionej przyczyny przez okres dłuższy niż dziesięć dni, lecz nie dłuższy niż miesiąc, albo nawet krótszy niż dziesięć dni, lecz dłuższy niż trzy dni, popełniane wielokrotnie w ciągu roku, podlega karze grzywny w wysokości od 1 tys. do 4 tys. nieopodatkowanych minimalnych dochodów (od 17 tys. do 43 tys. UAH) lub karze służbowych ograniczeń na okres do 2 lat albo karze pozbawienia wolności na okres do 3 lat.

3. Samowolne opuszczenie jednostki wojskowej lub miejsca służby, a także niestawienie się do służby w terminie bez uzasadnionej przyczyny przez okres dłuższy niż miesiąc, dokonane przez osoby określone w cz. 1 lub 2 niniejszego artykułu, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 2 do 5 lat.

4. Samowolne opuszczenie przez żołnierza jednostki wojskowej lub miejsca służby, a także niestawienie się przez niego na czas do służby bez uzasadnionej przyczyny przez okres dłuższy niż trzy dni, dokonane w okresie szczególnym, z wyjątkiem stanu wojennego, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 3 do 7 lat.

5. Samowolne opuszczenie przez żołnierza jednostki wojskowej lub miejsca służby, a także niestawienie się przez niego do służby w terminie bez uzasadnionej przyczyny, dokonane w sytuacji bojowej, a także takie same czynny trwające dłużej niż trzy dni, dokonane w warunkach stanu wojennego, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat.^[225]

DEZERCJA

Art. 408 Дезертирство

1. Dezercja, czyli samowolne opuszczenie jednostki wojskowej lub miejsca służby w celu uchylecia się od służby wojskowej, a także niestawienie się do służby w tym samym celu w sytuacji mianowania, przeniesienia, podróży służbowej, urlopu lub pobytu w zakładzie opieki zdrowotnej, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 2 do 5 lat.

2. Dezercja z bronią lub w wyniku wcześniejszego spisku grupy osób, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat.

3. Czyny przewidziane w częściach pierwszej lub drugiej niniejszego artykułu, popełnione w okresie szczególnym, innym niż stan wojenny, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat.

4. Czyny przewidziane w częściach pierwszej lub drugiej niniejszego artykułu, popełnione w warunkach stanu wojennego lub w sytuacji bojowej, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 12 lat.^[226]

Art. 409 Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом)

1. Uchylenie się żołnierza od wykonywania obowiązków służby wojskowej poprzez samookaleczenie lub symulowanie choroby, fałszowanie dokumentów lub inne oszustwo,

²²⁵ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²²⁶ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

podlega karze pobytu w batalionie dyscyplinarnym na okres do 2 lat albo karze pozbawienia wolności na okres 2 lat.

2. Odmowa pełnienia obowiązków służby wojskowej, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 2 do 5 lat.

3. Czyny przewidziane w częściach pierwszej lub drugiej niniejszego artykułu, popełnione w warunkach okresu szczególnego, z wyjątkiem stanu wojennego, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 3 do 7 lat.

4. Czyny przewidziane w częściach pierwszej lub drugiej niniejszego artykułu, popełnione w warunkach stanu wojennego lub w sytuacji bojowej, podlegają karze pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat.^[227]

Dodatkowo jesienią 2024 r. parlament przyjął nowelizację kodeksu karnego umożliwiającą żołnierzom opuszczającym jednostki uniknięcie odpowiedzialności karnej w przypadku powrotu.^[228]

Na mocy tych przepisów sąd może zwolnić osobę z odpowiedzialności karnej, jeżeli spełnionych jest kilka warunków:

- przestępstwo zostało popełnione po raz pierwszy;
- żołnierz dobrowolnie zdecydował się na powrót do służby;
- dowództwo jednostki zgadza się na jej kontynuację^[229]

Od stycznia do sierpnia 2025 r. skorzystało z tej ścieżki co najmniej 29 tys. osób.^[230]

WYROKI SĄDÓW

Od początku pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę (24.02.2022) na różnego rodzaju kary w Ukrainie skazano ponad 14 tys. żołnierzy. Statystyka dotyczy tylko wyroków, które weszły w życie. Według Sądu Najwyższego Ukrainy w 2024 r. za różnego rodzaju przestępstwa sądy ukraińskie skazały 6 532 żołnierzy (w 2023 r. - 5 339,

²²⁷ Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²²⁸ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>

²²⁹ Zakon.ua, Дезертирство під час воєнного стану: реальні строки, судова практика та шанс уникнути покарання, 08.04.2026, <https://zakon.in.ua/dezertyrstvo-pid-chas-voiennoho-stanu-realni-stroky-sudova-praktyka-ta-shans-unyknyty-pokarannia/>

²³⁰ OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>

w 2022 r. - 2 138 żołnierzy). To 10,6% ogólnej liczby osób skazanych w 2024 roku w Ukrainie. ^{[231][232][233]}

W 2024 r. tylko za popełnienie przestępstw wojskowych (art. 402-435 KK Ukrainy) skazano 1 994 żołnierzy (w 2023 r. - 2 585 żołnierzy, w 2022 - 1 490). Tym samym liczba żołnierzy skazanych za popełnienie w 2024 r. przestępstw wojskowych zmniejszyła się o 22,9%. ^{[234][235][236]}

Dla porównania, w Ukrainie wszczęto ponad 60 tysięcy spraw karnych dotyczących dezercji. ^[237] Choć liczby robią wrażenie, to reakcja państwa okazuje się niemal całkowicie bierna. Zaledwie w 3,3% przypadków w pierwszym półroczu 2025 roku postawiono zarzuty, a tylko 1% spraw trafił do sądu z aktem oskarżenia. ^[238] Sprawy o dezercję w praktyce nie są one badane. Państwo nie ma śledczych zajmujących się nawet jedną dziesiątą tej liczby. Dezerterując z frontu, człowiek stawia się poza prawem, ale nie grozi mu żadna realna kara. ^[239]

W praktyce, w stosunku do ilości spraw o dezercję (art. 408 KK Ukrainy) liczba wydanych wyroków pozostaje niewielka, tylko 171 osób zostało skazanych w 2024 r. (w 2023 r. - 113, 2022 r. - 154 żołnierzy). Częściej zapadają wyroki w sprawach dotyczących samowolnego opuszczenia jednostki wojskowej albo miejsca służby (art. 407 KK Ukrainy) - 928 skazanych w 2024 r. (w 2023 r. - 1577, w 2022 r. - 1 036 żołnierzy). ^[240]

Z ogólnodostępnych źródeł informacji wynika, że ukraińskie sądy w podobnych przypadkach jednych skazywały za „dezercję” (art. 408 KK Ukrainy) zaś innych za „samowolne oddalenie się ze służby” (art. 407 KK Ukrainy). Jedni żołnierze byli skazywani na przykład na karę 6 lat pozbawienia wolności, inni na dwuletni pobyt w batalionie karnym, jeszcze inni na 6 miesięcy aresztu na wartowni. ^[241]

²³¹ Sud.ua (Sudowo-juридична газета), Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду, 06.04.2025, 21:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda>

²³² Sud.ua (Sudowo-juридична газета), Як і за що судили українських військових у 2023 році: статистика Верховного Суду, 28.04.2024, 22:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/299077-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2023-godu-statistika-verkhovnogo-suda>

²³³ Sud.ua (Sudowo-juридична газета), Як і за що судили українських військових у 2022 році: статистика Верховного Суду, 13.04.2023, 08:14, <https://sud.ua/uk/news/publication/267365-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2022-godu-statistika-verkhovnogo-suda>

²³⁴ Sud.ua (Sudowo-juридична газета), Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду, 06.04.2025, 21:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda>

²³⁵ Sud.ua (Sudowo-juридична газета), Як і за що судили українських військових у 2023 році: статистика Верховного Суду, 28.04.2024, 22:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/299077-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2023-godu-statistika-verkhovnogo-suda>

²³⁶ Sud.ua (Sudowo-juридична газета), Як і за що судили українських військових у 2022 році: статистика Верховного Суду, 13.04.2023, 08:14, <https://sud.ua/uk/news/publication/267365-kak-i-za-chto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2022-godu-statistika-verkhovnogo-suda>

²³⁷ Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertjerzy. Dane szokują, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertjerzy-dane-szokuja-komentarz>

²³⁸ Forsal, Ukraiński dziennikarz ujawnia dane o dezertjerach! Tysiące uciekają, nikt ich nie szuka, 10.07.2025, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/9837688,ukrainski-dziennikarz-ujawnia-dane-o-dezertjerach-tysiace-uciekaja-ni.html>

²³⁹ Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertjerzy. Dane szokują, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertjerzy-dane-szokuja-komentarz>

²⁴⁰ Expres.online (e-format gazety "Ekspres"), Dezertjerstwo i samowolka: як карають за проступки військових?, 01.03.2023, 13:30, <https://expres.online/lyudi-i-problemi/dezertjerstvo-i-samovolka-yak-karayut-za-prostupki-viyskovikh>

²⁴¹ Expres.online (e-format gazety "Ekspres"), Dezertjerstwo i samowolka: як карають за проступки військових?, 01.03.2023, 13:30, <https://expres.online/lyudi-i-problemi/dezertjerstvo-i-samovolka-yak-karayut-za-prostupki-viyskovikh>

W ostatecznym rozrachunku, o kwalifikacji czynu decydują takie dodatkowe czynniki jak zamiar danej osoby, a o tym że czyn stanowi dezercję a nie samowolne oddalenie się ze służby, świadczą np. długotrwałe ukrywanie się, zmiana miejsca zamieszkania lub wymiana dokumentów, próby wyjazdu zagranicę i brak jakiegokolwiek próby powrotu do jednostki.^[242]

W sprawach o dezercję, jeśli nie zachodzą żadne dodatkowe okoliczności, najczęściej orzekana jest kara od 5 do 7 lat pozbawienia wolności.^[243]

PODSUMOWANIE

Zgodnie z ukraińskim prawem, obrona ojczyzny, granic kraju, niezależności i jedności terytorialnej kraju są powinnościami i obowiązkami każdego obywatela Ukrainy.

Od 24 lutego 2022 r. na terenie Ukrainy ma miejsce pełnoskalowy konflikt zbrojny, kiedy to wojska rosyjskie wkroczyły w uznane przez społeczność międzynarodową granice Ukrainy, i dążą do zniszczenia jej państwowości i integralności terytorialnej. Został wprowadzony stan wojenny i powszechna mobilizacja, a Siły Zbrojne Ukrainy biorą czynny udział w działaniach wojennych.

Ukraina toczy wojnę obronną i nie stwierdzono, by armia Ukrainy dopuszczała się zbrodni wojennych lub innych znaczących i systemowych naruszeń praw człowieka podczas konfliktu zbrojnego. W raportach międzynarodowych można znaleźć jedynie pojedyncze informacje na temat złego traktowania jeńców wojennych.

W związku z wprowadzeniem stanu wojennego i powszechnej mobilizacji, pobór do zasadniczej służby wojskowej dla **osób w wieku 18-24 lata** został zawieszony. Osoby poniżej 25 lat nie podlegają również powszechnej mobilizacji, chyba że już odbyły zasadniczą służbę wojskową, posiadają stopnie oficerskie. Mogą natomiast wstąpić do wojska na ochotnika i podpisać kontrakt. Ustawa z 2024 r. przewiduje natomiast odbycie podstawowego przeszkolenia wojskowego. System jest w trakcie tworzenia i obecnie brakuje informacji, czy zajęcia te zostały wdrożone i w jakim stopniu podlegają im osoby w wieku 18-25 lat. Cały czas wprowadzane są także zmiany legislacyjne. Od kwietnia 2026 r. zmieniono profil szkoleń ze szkoleń typowo wojskowych na szkolenia z obrony cywilnej i umożliwiono osobom odmawiającym służby wojskowej ze względów sumienia, możliwość zastąpienia zajęć z obsługi broni.

Wszystkie osoby w wieku poborowym mają obowiązek zarejestrować się w ewidencji wojskowej i przejść badania lekarskie. Niedopełnienie tego obowiązku jest ścigane administracyjnie lub karnie. Postępowania tego typu są na Ukrainie prowadzone wobec osób, które nie dopełniły tego obowiązku. Są one skazywane na podstawie art. 337 KK głównie na kary grzywny lub pracy naprawczej.

Pobór mobilizacyjny obejmuje mężczyzn w wieku od 25 do 60 lat. Od poboru mobilizacyjnego można uzyskać zwolnienie lub odroczenie w przewidzianych przez

²⁴² Zakon.ua, Дезертирство під час воєнного стану: реальні строки, судова практика та шанс уникнути покарання, 08.04.2026, <https://zakon.in.ua/dezertyrstvo-pid-chas-voiennoho-stanu-realni-stroky-sudova-praktyka-ta-shans-ynyknuty-pokarannia/>

²⁴³ Zakon.ua, Дезертирство під час воєнного стану: реальні строки, судова практика та шанс уникнути покарання, 08.04.2026, <https://zakon.in.ua/dezertyrstvo-pid-chas-voiennoho-stanu-realni-stroky-sudova-praktyka-ta-shans-ynyknuty-pokarannia/>

prawo przypadkach. **Obowiązkowej służbie wojskowej podlegają jednak jedynie mężczyźni, którzy otrzymali wezwanie.** Osoby nie zgadzające się z decyzją TCR innych organów odpowiedzialnych za realizację obowiązku wojskowego, w tym uznające, że zostały powołane do służby mobilizacyjnej z naruszeniem prawa mogą złożyć zawiadomienie do policji oraz skargę do prokuratury i sądów powszechnych pierwszej instancji i apelacyjnych.

Obecnie Siły Zbrojne Ukrainy składają się z żołnierzy kontraktowych, w tym ochotników, oraz osób powołanych w ramach powszechnej mobilizacji. Wraz z przedłużającym się konfliktem rośnie liczba osób zmobilizowanych przymusowo, po otrzymaniu wezwania mobilizacyjnego. Wraz przedłużającym się konfliktem rośnie również liczba dezercji oraz przypadków samowolnego oddalenia się z jednostki wojskowej, co stanowi duży problem dla ukraińskiego dowództwa.

Kara za dezercję na Ukrainie w warunkach stanu wojennego wynosi od 5 do 12 lat. Kara za samowolne opuszczenie jednostki w warunkach stanu wojennego podlegają karze od 5 do 10 lat. W pojedynczych przypadkach, osoby oskarżone o dezercję skazywano na karę więzienia, zwykle od 5 do 7 lat. W innych sprawach procesy nadal się toczą. Generalnie jednak wyroki o dezercję zapadają bardzo rzadko. Sprawy o dezercję w praktyce nie są badane. Częściej zapadają wyroki w sprawach o samowolne opuszczenie jednostki wojskowej, ale nadal nie są to liczne wyroki w porównaniu ze skalą problemu.

Osoby odmawiające służby wojskowej ze względów sumienia w okresie stanu wojennego nie mają prawa do alternatywnej służby wojskowej. Osoby takie były doprowadzane do Terytorialnych Centrów Rekrutacji i Wsparcia Socjalnego, jednak brak informacji, by przymusowo były one kierowane na front. W pojedynczych przypadkach skazywano je na karę więzienia, w innych procesy nadal się toczą.

ZASTRZEŻENIE

Niniejsze opracowanie tematyczne zostało przygotowane przez Wydział Informacji o Krajach Pochodzenia Urzędu do Spraw Cudzoziemców na potrzeby prowadzenia postępowań w sprawach o udzielenie ochrony międzynarodowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Opracowanie na temat odbywania służby wojskowej może być pomocne w szczególności w sprawach rozpatrywanych w oparciu o **art. 13 pkt. 1, 3 i 4 ust. 5 Ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP z dn. 13 czerwca 2003 z późn. zmianami**.

Treść opracowania nie przesądza jednak o wyniku decyzji w indywidualnym postępowaniu administracyjnym, gdyż zawsze brana jest pod uwagę całość zgromadzonego materiału dowodowego i indywidualny charakter sprawy.

Informacje zamieszczone w niniejszym opracowaniu pochodzą w większości z publicznie dostępnych źródeł. Zostały one zebrane i opracowane przy zachowaniu zasady neutralności i obiektywizmu, a także z dołożeniem najwyższej staranności – tak, by odzwierciedlały aktualny w chwili publikacji opracowania stan wiedzy na prezentowany temat, a także pochodziły z różnych źródeł.

Terminologia użyta w niniejszym opracowaniu nie jest terminologią prawniczą. Określenia takie jak „prześladowanie”, „dyskryminacja”, „konflikt” itp. używane mogą być, za materiałami źródłowymi, w znaczeniu potocznym i nie są tożsame z definicjami podanymi w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Niniejsze opracowanie zawiera wyłącznie informacje, poglądy i opinie prezentowane przez autorów materiałów źródłowych. Oświadczenia i oceny zawarte w niniejszym opracowaniu nie są i nie mogą być uważane za oświadczenia i oceny własne Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Niniejsze opracowanie nie jest także i nie może być uważane za jakąkolwiek deklarację polityczną polskich władz.

Urząd do Spraw Cudzoziemców nie ponosi odpowiedzialności prawnej za publikowane w opracowaniu treści ani nie jest zobowiązany do publikacji jego aktualizacji, a także nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Informujemy, że autorskie prawa majątkowe do niniejszego opracowania, w tym prawo do jego rozpowszechniania i publicznego udostępniania w Internecie, przysługują wyłącznie Urzędowi do Spraw Cudzoziemców (adres: ul. Koszykowa 16, 00-564 Warszawa; NIP: 5262548316; REGON: 017315012).

BIBLIOGRAFIA

1. 18-24.army.gov.ua, Контракт 18-24. Військова служба у кращих бригадах ЗСУ, <https://18-24.army.gov.ua/>
2. 7eminar.ua., Як військовослужбовцю отримати направлення на лікування, 14.10.2024, <https://7eminar.ua/news/1319-yak-viiskovosluzbovcyu-otrimati-napravlennya-na-likuvannya>
3. ArmyInform (АрміяInform - Інформаційне агентство), Kazarmy (Казарми), <https://armyinform.com.ua/tag/kazarmy/>
4. ArmyInform (АрміяInform – Інформаційне агентство), Внутрішньо переміщені військовозобов'язані мають стати на облік за місцем фактичного перебування, 15.03.2022, 12:54, <https://armyinform.com.ua/2022/03/15/vijskovozobov'yazani-v-obov'yazkovomu-poryadku-mayut-staty-na-vijskovyj-oblik-za-miszem-faktychnogo-perebuvannya-roman-gorbach/>
5. ArmyInform (АрміяInform - Інформаційне агентство), Грошове забезпечення в ЗСУ: скільки платять у 2025 році, 11.01.2025, 6:48, <https://armyinform.com.ua/2025/01/11/qroshove-zabezpechennya-v-zsu-skilky-platyat-u-2025-roczil/>
6. ArmyInform (АрміяInform – Інформаційне агентство), Як світ допомагає Україні з лікуванням та реабілітацією поранених військових, 11.09.2024, 6:00, <https://armyinform.com.ua/2024/09/11/yak-svit-dopomagaye-ukrayini-z-likuvannyam-ta-reabilitacziyeyu-poranenyh-vijskovykh/>
7. Babel.ua (Бабель (раніше „theБабель”) - українське інтернет-ЗМІ), В Україні втричі зросла кількість справ про самовільне залишення частини, 16.10.2024, 13:15, <https://babel.ua/news/111740-v-ukrajini-vtrichi-zrosla-kilkist-sprav-pro-samovilne-zalishennya-chastini>
8. Baker McKenzie, Ukraine: Amendments to laws on military service and mobilisation adopted, 22.04.2024, https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/employment-compensation/ukraine-amendments-to-laws-on-military-service-and-mobilisation-adopted?utm_source=chatgpt.com
9. BBC News Ukraine (ББС Ніс Україна), Де мобілізаційні закони жорсткіші - в Росії чи Україні, 03.06.2024, <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72239dk9xyo>
10. Chas News (Час), У 2024 році в Україні відкрито майже 68 тис. справ за СЗЧ та понад 23 тис. - за дезертирство, 04.04.2025, 16:16, <https://chas.news/news/u-2024-rotsi-v-ukraini-vidkrito-maizhe-68-tis-sprav-za-szch-ta-ponad-23-tis-za-dezertirstvo>
11. CIA Factbook Archiwum, Ukraine 2025, <https://worldfactbookarchive.org/analysis/dossier/ua>
12. CMS Legal Home, Ukraine changes rules for the military draft, 16.05.2024, <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-changes-rules-for-the-military-draft>

13. Constitutional Court of Ukraine (Конституційний Суд України), Патріоти України: Українець відмовився від мобілізації до ЗСУ через релігію і був засуджений до трьох років в'язниці, але не здався (25 жовтня 2024 р.), 25.10.2024, <https://web.ccu.gov.ua/novyna/patrioty-ukrayiny-ukrayiniec-vidmovyvsya-vid-mobilizaciyi-do-zsu-cherez-religiyu-i-buv>
14. DEF24, Ukraina: „Szczury w okopach. Makabryczne warunki jak w I wojnie światowej”, 23.01.2024, 09:39, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/ukraina-szczury-w-okopach-makabryczne-warunki-jak-w-i-wojnie-swiatowej>
15. DEF24, Wojskowa żywność na Ukrainie. Korupcja na porządku dziennym, 23.01.2025, 07:58, <https://defence24.pl/polityka-obronna/wojskowa-zywnosc-na-ukrainie-korupcja-na-porzadku-dziennym>
16. Defence 24, Rosyjska ofensywa latem. Czy Ukraina jest gotowa?, 03.04.2024, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/rosyjska-ofensywa-latем-czy-ukraina-jest-gotowa-komentarz>
17. Defence 24, Uchylanci – ukraińscy dezertrzy. Dane szokują, 17.03.2025, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/uchylanci-ukrainscy-dezertrzy-dane-szokuja-komentarz>
18. Defence24, Brygada Skazańców. Co z ukraińskimi przestępcami na froncie?, 23.05.2024 14:09, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/brygada-skazancow-co-z-ukrainskimi-przestepcami-na-froncie-analiza>
19. De-Jure.ua (Юридична компанія «ДЕ-ЮРЕ»), СЗЧ і дезертирство: судова практика, 02.11.2024, <https://de-jure.ua/all/szch-i-dezertyrstvo-sudova-praktyka>
20. E-Novosti (Экономические новости, Економічні новини), В Україні кількість самовільно залишивших військові частини в Україні перевищила 80 тисяч, 07.09.2024, 0:10, <https://enovosty.com/uk/news-ukr/war-ukr/full/0709-v-ukraini-kilkist-samovilno-zalishivshix-vijskovi-chastini-v-ukraini-perevishhila-80-tisyach>
21. Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals?utm_source=chatgpt.com
22. Espresso, Ukraine mobilizes up to 30,000 people monthly in ongoing war effort, 21.07.2021, <https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-ukraines-monthly-mobilization-reaches-30000-defense-committee-member-reveals>
23. Espresso.TV (Еспресо ТВ - Інтернет-портал та телевізійний канал), Мобілізація у червні 2024 року: чи буде посилена та кого можуть призвати, 28.05.2024, <https://espresso.tv/mobilizatsiya-2024-chi-bude-posilena-ta-shcho-ochikuvati>
24. Espresso.TV (Еспресо ТВ), Мобілізація в квітні 2025 року: чи буде посилена та кого можуть призвати, 28.03.2025, <https://espresso.tv/mobilizatsiya-2025-chi-bude-posilena-ta-shcho-ochikuvati>
25. Expres.online (е-формат газети "Експрес"), Дезертирство і самоволка: як карають за проступки військових?, 01.03.2023, 13:30,

<https://expres.online/lyudi-i-problemi/dezertirstvo-i-samovolka-yak-karayut-za-prostupki-viyskovikh>

26. Fakty.com.ua, Сирій паспорт за кордоном: що це за документ, хто його може отримати та які країни видають, 25.04.2024, 16:47
<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240425-siryj-pasport-za-kordonom-shho-cze-za-dokument-hto-iogo-mozhe-otrymaty-ta-yaki-krayiny-vydayut/>
27. Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Види військової служби в Україні: хто такі строковики, контрактники та призовники, 07.03.2023, 20:32,
<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230307-vydy-viyskovoyi-sluzhby-v-ukrayini-hto-taki-strokovyky-kontraktnyky-ta-pryzovnyky/>
28. Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Чи можлива альтернативна служба в Україні під час мобілізації, 22.05.2024, 12:30,
<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240522-chy-mozhlyva-alternatyvna-sluzhba-v-ukrayini-pid-chas-mobilizaciyi/>
29. Fakty.com.ua. (Факти ICTV), Чи можуть бути притягнені до відповідальності чоловіки, які виїхали за кордон до 24 лютого, 22.08.2023, 15:49, <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230822-shho-zagrozhuye-cholovikam-yaki-vvyihaly-za-kordon-do-vijny-ta-ne-povernulys/>
30. Forsal, Potężny zwrot na froncie. Ukraińcy idą jak burza, Rosja traci terytorium, 16.04.2026,
<https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/11233525.poteczny-zwrot-na-froncie-ukraincy-ida-jak-burza-rosja-traci-terytorium.html>
31. Forsal, Ukraiński dziennikarz ujawnia dane o dezertkach! Tysiące uciekają, nikt ich nie szuka, 10.07.2025,
<https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/9837688.ukrainski-dziennikarz-ujawnia-dane-o-dezertkach-tysiace-uciekaja-ni.html>
32. Forsal.pl., Fala dezercji na froncie. Tysiące żołnierzy porzuciło broń, 16.10.2024, 11:56, <https://forsal.pl/kraj/bezpieczenstwo/artykuly/9634485.fala-dezercji-na-froncie-tysiace-zolnierzy-porzucilo-bron.html>
33. Forum18, Conscientious objectors prosecuted, jailed as "disobedient" soldiers, 10.03.2025, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2964
34. Gazeta, Dlaczego Ukraina pozwala 18-22-latkom wyjeżdżać za granicę? "To wzmocni więź z ojczyzną", 01.09.2025,
<https://wiadomosci.gazeta.pl/swiat/7,198075,32213938,dlaczego-ukraina-pozwala-18-22-latkom-wyjezdzac-za-granice.html>
35. GenderInDetail.org.ua, Сексуальні домагання у Збройних Силах в Україні та світі, 01.03.2024, <https://genderindetail.org.ua/library/suspilstvo/sexualni-domagannya-u-zbrojnyh-sylah-v-ukraini-ta-sviti.html>
36. Gre4ka.info (Гречка. Інформаційний портал Кіровоградщини), Гуртожитки замість казарм: як обіцяють змінити житло для військових, 28.10.2018, 10:59, <https://gre4ka.info/statii/48100-hurtozhytky-zamist-kazarm-ia-obsiaiat-zminyty-zhytlo-dlia-viiskovykh/>
37. HRC – UN Human Rights Council (formerly UN Commission on Human Rights), Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (A/HRC/55/66) (Advance unedited version)[EN/RU/UK], Originally

published: 05.03.2024, <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-independent-international-commission-inquiry-ukraine-ahrc5566-advance-unedited-version-enruuk>; <https://www.ecoi.net/en/file/local/2105798/q2403731.pdf>

38. Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>
39. Instytut Europy Środkowej, Dalsze zmiany przepisów mobilizacyjnych w Ukrainie, 23.04.2024, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1109/>
40. Interfax.com.ua Зеленський підписав закон, що передбачає можливість лікування військових до 12 місяців і повторний медогляд обмежено придатних у 9-місячний термін, 02.04.2024, 20:38, <https://interfax.com.ua/news/general/977714.html>
41. Interia Wydarzenia, Utajniono liczbę osób uciekających z Ukrainy. Prokuratura ujawniła motyw, 10.12.2025, https://wydarzenia.interia.pl/ukraina-rosja/news-utajniono-liczbe-osob-uciekajacych-z-ukrainy-prokuratura-uja%2CnId%2C22466164?utm_source=chatgpt.com
42. Interia Wydarzenia, Utajniono liczbę osób uciekających z Ukrainy. Prokuratura ujawniła motyw, 10.12.2025, https://wydarzenia.interia.pl/ukraina-rosja/news-utajniono-liczbe-osob-uciekajacych-z-ukrainy-prokuratura-uja%2CnId%2C22466164?utm_source=chatgpt.com
43. IRS.ua (Instytut religijnej wolności), Мобілізація віруючих і альтернативна служба під час війни: питання та відповіді, 19.03.2022, <https://irs.in.ua/p/103>
44. Justsecurity.org, Nekoliak A., As Ukraine Struggles for Troops, Its Constitutional Court Considers the Rights of Conscientious Objectors, 12.11.2024, <https://www.justsecurity.org/104728/ukraine-constitution-conscientious-objectors/>
45. Kadroland (Кадроленд. Кадрова Платформа №1) Перевірка військово-облікових документів – обов’язкова умова прийому на роботу, 15.04.2025, <https://kadroland.com/news/4482-perevirka-viiskovo-oblikovix-dokumentiv-obovyazkova-umova-priiomu-na-robotu>
46. KHPG.org. (Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи), Мобілізація віруючих: питання та відповіді, 14.05.2015, <https://khpq.org/1431609803>
47. Kresy 24, Українська армія liczy 900 tys. żołnierzy. Ilu z nich walczy na froncie?, 17.01.2025, <https://kresy24.pl/ukrainska-armia-liczy-900-tys-zolnierzy-ilu-z-nich-walczy-na-froncie/>
48. Kresy.pl, Українська Рада Najwyższa przedłużyła stan wojenny i mobilizację do maja 2026, 14.01.2026, <https://kresy.pl/wydarzenia/ukrainska-rada-najwyzsza-przedluzyla-stan-wojenny-i-mobilizacje-do-maja-2026-roku/>
49. Kresy24, MON Ukrainy: Mobilizacja przebiega zgodnie z planem, 30.07.2025, <https://kresy24.pl/mon-ukrainy-mobilizacja-przebiega-zgodnie-z-planem/>
50. Kresy24, MON Ukrainy: Mobilizacja przebiega zgodnie z planem, 30.07.2025, <https://kresy24.pl/mon-ukrainy-mobilizacja-przebiega-zgodnie-z-planem/>

51. Lewandowski ., Ewolucja pod naciskiem. Siły Zbrojne Ukrainy w 2025 roku[ANALIZA], 31.12.2025, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ataki-w-glebi-dezercje-i-reformy-jak-dzis-walczy-ukraina-analiza>
52. Liga Net, Ratio of volunteers to those mobilized in Ukrainian Armed Forces is 1:3, says Defense Ministry, 12.06.2024, https://news.liga.net/en/politics/news/ratio-of-volunteers-to-those-mobilized-in-ukrainian-armed-forces-is-13-says-defense-ministry?utm_source=chatgpt.com
53. MedCom.ua (Комітет Медичного і Фармацевтичного Права та Біоетики), „Воєнне” медичне право в запитаннях і відповідях, 24.02.2022, <https://medcom.unba.org.ua/assets/uploads/Lviv/>
54. Military Families Social and Psychological Support Service (Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців), Процедура направлення на лікування військовослужбовця під час несення служби, https://pidtrymka.in.ua/useful_post/procedura-napravlennya-na-likuvannya-vijskovosluzhbovczya-pid-chas-nesennya-sluzhby/
55. Ministry of Defence of Ukraine, The Government has regulated several procedures governing military registration and the conscription of citizens during mobilization, 30.07.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/the-government-has-regulated-several-procedures-governing-military-registration-and-the-conscription-of-citizens-during-mobilization>
56. Ministry of Defence of Ukraine, Mobilization in Ukraine: who is subject to it and citizens' obligations, 22.03.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mobilization-in-ukraine-who-is-subject-to-it-and-citizens-obligations>
57. Ministry of Defence of Ukraine, The Government has regulated several procedures governing military registration and the conscription of citizens during mobilization, 30.07.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/the-government-has-regulated-several-procedures-governing-military-registration-and-the-conscription-of-citizens-during-mobilization>
58. Ministry of Defence, MoD clarifies whether reserved individuals liable for military service can be referred to the Military Medical Commission, 09.08.2025, <https://mod.gov.ua/en/news/mo-d-clarifies-whether-reserved-individuals-liable-for-military-service-can-be-referred-to-the-military-medical-commission>
59. MOD / Ministry of defence of Ukraine (МОУ /Міністерство оборони України), Медичні сили Збройних Сил України, <https://mod.gov.ua/pro-nas/medichni-sili-zbrojnih-sil-ukrayini>
60. News agency Glavcom (Інформаційна агенція „Главком”), Знущання у ЗСУ: скарги про порушення надходили з 22 бригад, 21.12.2024, 15:42, <https://glavcom.ua/country/society/znushchannja-u-zsu-skarhi-pro-porushennja-nadkhodili-z-22-brihad-1037080.html>
61. News agency Glavcom (Інформаційна агенція „Главком”), Муки мобілізації. За що „воюють” нардепи, 18.03.2024, 09:45, <https://glavcom.ua/publications/muki-mobilizatsiji-za-shcho-vojujut-nardepi-991136.html>
62. Новину.pro (Новини Pro), Чоловіків до 25 років можуть призивати на військову службу – адвокатка назвала умови, 02.10.2024,

<https://tck.novyny.pro/news/tck/cholovikiv-do-25-rokiv-mozhut-prizivati-na-viyskovu-sluzhbu-advokatka-nazvala-umovi-11084.html>

63. Ombudsman. Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (Омбудсмен. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. РОЗДІЛ 3. Права людини в секторі безпеки та оборони, <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-3-prava-liudyny-v-sektori-bezpeky-ta-oborony>
64. Onet Wiadomości, Ukraińcy zdezerterowali na zagranicznym szkoleniu. Skala może być większa, niż przyznają, 07.01.2025, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/ukraincy-maja-problem-z-dezercja-skala-moze-byc-wieksza-niz-przyznaja/n4chv85>
65. Onet.pl, Korupcja w Ukrainie zatrzymuje pomoc humanitarną. Gdzie ginie najwięcej sprzętu, 27.10.2023, 09:47, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/korupcja-w-ukrainie-zatrzymuje-pomoc-humanitarna-qdzie-ginie-sprzet/jz4fx1e>
66. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Konsekwencje aneksji Krymu, 19.03.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu>
67. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nie)ograniczony mandat użycia sił zbrojnych poza granicami Rosji, 23.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-23/nie-ograniczony-mandat-uzycia-sil-zbrojnych-poz-granicami-rosji>
68. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>
69. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>
70. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Nowy minister, stare problemy. Kryzys mobilizacyjny na Ukrainie, 03.04.2026, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-04-03/nowy-minister-stare-problemy-kryzys-mobilizacyjny-na-ukrainie>
71. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu, 17.06.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-06-17/republiki-wojenne-w-donbasie-rok-po-wybuchu-konfliktu>
72. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich, 23.02.2023, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/ROK%20WOJNY_OSW_2302.pdf
73. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Rosja: uznanie niepodległości Donbasu, 22.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-22/rosja-uznanie-niepodleglosci-donbasu>

74. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Rosyjski atak na Ukrainę (24 lutego, godz. 9.00), 24.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/rosyjski-atak-na-ukraine-24-lutego-godz-900>
75. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich, 24.02.2025, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2025-02-24/trzeci-rok-wojny>
76. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), Węzeł gordyjski mobilizacji. Ukraina między potrzebami armii i biznesu, 20.11.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-20/wezel-gordyjski-mobilizacji-ukraina-miedzy-potrzebami-armii-i>
77. OSW, Nowy front w obwodzie charkowskim. 810. dzień wojny, 14.05.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-05-14/nowy-front-w-obwodzie-charkowskim-810-dzien-wojny>
78. Polsat News, Ukraina wzywa do wojska. Rekrutów szukają przeważnie wśród dwóch grup, 04.11.2025, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2025-11-04/ukraina-wzywa-do-wojska-rekrutow-szukaja-przewaznie-wsrod-dwoch-grup/>
79. Portal Nowa Europa Wschodnia, Ukraina mobilizuje armię. Społeczeństwo ponosi koszty wojny, 07.01.2026, https://new.org.pl/5600%2Cspoleczenstwo_ponosi_koszty_wojny.html?utm_source=chatgpt.com
80. President.ua., Dokumenty, <https://www.president.gov.ua/documents/all>
81. Radio Svoboda (RFE/RL's Ukrainian Service; Радіо Свобода – Українська редакція Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода, РВЄ/РС), Військовий ЗСУ після поранення: де лікують, за чиї гроші і що таке „виведення поза штат”?, 29.01.2024, 13:44, <https://www.radiosvoboda.org/a/likuvannia-poranennya-viyskovyi-zsu/32770491.html>
82. Radio Svoboda (RFE/RL's Ukrainian Service; Радіо Свобода – Українська редакція Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода, РВЄ/РС), Чому у військо потрапляють алкозалежні та як їх карають? Що з цим робити?, 18.12.2024, 09:38, <https://www.radiosvoboda.org/a/alkozalezhnist-armiya-zsu-shcho-robyty/33243980.html>
83. Rzeczpospolita, Patologie w armii ukraińskiej. Kumoterstwo, pobicia, haracze, 17.12.2024, 16:37, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art41592471-patologie-w-armii-ukraińskiej-kumoterstwo-pobicia-haracze>
84. Siły Zbrojne Ukrainy, Modern Armed Forces of Ukraine, <https://www.zsu.gov.ua/en/modern-armed-forces-of-ukraine/mission-and-functions>
85. Sud.ua (Судово-юридична газета), На Волині чоловік хотів уникнути мобілізації через віру, але не був членом релігійної організації - вирок суду, 24.03.2025, 16:24, https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/326541-na-volyini-muzhchina-khotel-izbezhat-mobilizatsii-po-religioznym-ubezhdeniyam-no-ne-byl-chlenom-religioznoy-organizatsii-priqovor-suda/google_vignette
86. Sud.ua (Судово-юридична газета), Омбудсмен Дмитро Лубінець: „Незаконні затримання та побиття від представників ТЦК стали новим вірусним трендом, який не зупинити без жорсткої реакції держави”,

26.03.2025, 17:36, <https://sud.ua/uk/news/publication/326760-ombudsmen-dmitriy-lubinets-nezakonne-zaderzhaniya-i-izbieniya-so-storony-predstaviteley-ttsk-stalinovym-virusnym-trendom-kotoryy-ne-ostanovit-bez-zhestkoy-reaktsii-gosudarstva>

87. Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду, 06.04.2025, 21:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-hto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda>
88. Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2023 році: статистика Верховного Суду, 28.04.2024, 22:00, <https://sud.ua/uk/news/publication/299077-kak-i-za-hto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2023-godu-statistika-verkhovnogo-suda>
89. Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2022 році: статистика Верховного Суду, 13.04.2023, 08:14, <https://sud.ua/uk/news/publication/267365-kak-i-za-hto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2022-godu-statistika-verkhovnogo-suda>
90. Sud.ua (Судово-юридична газета), Як і за що судили українських військових у 2024 році: звіт Верховного Суду, 06.04.2025, <https://sud.ua/uk/news/publication/327381-kak-i-za-hto-sudili-ukrainskikh-voennykh-v-2024-godu-otchet-verkhovnogo-suda>
91. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/Text>
92. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Law of Ukraine „On military duty and military service” (Закон України „Про військовий обов’язок і військову службу”), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
93. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Закон України Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, 1993, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/Text>
94. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Кабінет Міністрів України. Постанова від 30 грудня 2022 р. № 1487 „Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-n/n631>
95. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Постанова „Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України "Про альтернативну (невійськову) службу" N 2066 від 10 листопада 1999 р. {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ[...] № 61 від 26.01.2022}, Редакція від 29.01.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-n/Text>
96. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Постанова від 01 лютого 2023 р. № 92, Київ, Про внесення змін до Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2023-n>

97. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy), Про реалізацію експериментального проекту з автоматичної верифікації та перевірки відомостей про призовників, військовозобов'язаних та резервістів, Документ 932-2024-п, чинний, поточна редакція - Прийняття від 16.08.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2024-п/Text>
98. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Constitution of Ukraine (Конституція України), 28.06.1996, ostat. zm. 03.09.2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
99. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про загальну мобілізацію” від 24 лютого 2022 року {Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента[...] № 59/2023 від 06.02.2023}, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022/Text>
100. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, № 3543-XII від 21 жовтня 1993 року, Редакція від 31.03.2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/Text>
101. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про військовий обов'язок і військову службу”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/Text>
102. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів”, Документ 1487-2022-п, чинний, поточна редакція - Редакція від 16.01.2025, підстава - 1558-2024-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-п/Text>
103. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 {Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента[...] № 641/2022 від 12.09.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008/Text>
104. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України „Про військовий обов'язок і військову службу”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
105. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Закон України Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, Документ 2011-XII, чинний, поточна редакція - Редакція

від 09.02.2025, підстава - 4213-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/Text>

- 106.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Кабінет Міністрів України. Постанова від від 18 жовтня 1999 р. № 1923 Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями, Документ 1923-99-п, поточна редакція – Редакція від 29.08.2024, підстава - 979-2024-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-99-%D0%BF/Text>
- 107.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Кабінет Міністрів України. Постанова „Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України "Про альтернативну (невійськову) службу" N 2066 від 10 листопада 1999 р. {із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ[...] № 61 від 26.01.2022}, Редакція від 29.01.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-п/Text>
- 108.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), The Criminal Code of Ukraine (Кримінальний кодекс України), Редакція від 01.02.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/Text>
- 109.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Code of Ukraine on Administrative Offenses (Кодекс України про адміністративні правопорушення), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/Text>
- 110.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Constitution of Ukraine (Конституція України), 28.06.1996, ostat. zm. 03.09.2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
- 111.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Закон України „Про альтернативну (невійськову) службу” № 1975-XII від 12 грудня 1991 року {із змінами, внесеними згідно із Законами[...] № 1357-IX від 30.03.2021}, Редакція від 23.04.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12/Text>
- 112.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Міністерства оборони України. Наказ „Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України” від 14.08.2008 № 402, {із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства оборони № 262 від 27.04.2024 }, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/Text>
- 113.** Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy)., Про реалізацію експериментального проекту щодо надання окремих публічних послуг та вчинення окремих консульських дій за заявами громадян України, які перебувають за межами України, що подаються засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та/або інформаційно-комунікаційної системи “е-Консул”, Документ 1447-2024-п, чинний, поточна редакція - Прийняття від 20.12.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1447-2024-п/Text>

114. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy, Закон України „Про внесення зміни до Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" щодо особливостей призову на строкову військову службу та діяльності призовних комісій під час дії воєнного стану", Документ 2678-IX, чинний, поточна редакція - Прийняття від 18.10.2022 (Остання подія - Набрання чинності, відбулась 29.10.2022), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2678-IX>
115. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy, Закон України „Про альтернативну (невійськову) службу" № 1975-XII від 12 грудня 1991 року {Із змінами, внесеними згідно із Законами[...] № 1357-IX від 30.03.2021}, Редакція від 23.04.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12/Text>
116. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy, Постанова „Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України "Про альтернативну (невійськову) службу" N 2066 від 10 листопада 1999 р. {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ[...] № 61 від 26.01.2022}, Редакція від 29.01.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-п/Text>
117. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy, Про реалізацію експериментального проекту щодо вдосконалення механізму переміщення військовослужбовців Збройних Сил, військовослужбовців Національної гвардії за їх ініціативою, Документ 1291-2024-п, чинний, поточна редакція - Редакція від 17.12.2024, підстава - 1414-2024-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1291-2024-п/Text>
118. Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), „За ранок понеділка – 20 людей". Чи активно у ЦНАПі Слов'янська військовозобов'язані оновлюють дані та як це працює, 27.05.2024, 13:51, <https://suspilne.media/donbas/715226-u-cnapi-slovanska-vijskovozobovazani-onovluut-dani-j-ak-ce-pracue/>
119. Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), Оновлення військово-облікових даних у Запорізькій області: роз'яснення від ТЦК та СП, 28.05.2024, 17:35, <https://suspilne.media/zaporizhzhia/755761-onovlenna-vijskovo-oblikovih-danih-u-zaporizkij-oblasti-rozasnenna-vid-tck-ta-sp/>
120. Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), Скарги надходили від початку осені: Лубінець розповів про справу щодо знущань у 211-й бригаді, 17.12.2024, 14:00, <https://suspilne.media/kharkiv/904195-skargi-nadhodili-vid-pocatku-oseni-lubinec-rozpoviv-pro-spravu-sodo-znusan-u-211-j-brigadi/>
121. Suspilne (Суспільне. Національна суспільна телерадіокомпанія України, НСТУ), Штрафи та іспитові терміни. Як на Буковині карають за незаконне перевезення чоловіків через кордон, 21.07.2022, 18:52, <https://suspilne.media/263015-strafi-ta-ispitovi-termi-ak-na-bukovini-karaut-za-nezakonne-perevezenna-colovikiv-cerez-kordon/>
122. TSN.ua. (ТСН.ua.), Оновлення військово-облікових даних на тимчасово-окупованих територіях: у ТЦК пояснили алгоритм дій. Усі військовозобов'язані від 18 до 60 років мають оновити свої дані

незалежно від статусу, наголосили у ТЦК, 28.05.2024, 21:22, <https://tsn.ua/ukrayina/onovlennya-viyskovo-oblikovih-danih-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-u-tck-poyasnili-algoritm-diy-2588781.html>

123. TVP Info, Sprawa ukrzyżowanego żołnierza. Dowódca brygady z zarzutami, 01.01.2025, 18:59, <https://www.tvp.info/84311138/afera-ze-znecaniem-sie-nad-zolnierzami-jednej-z-brygad-ukrainskiej-armii-kim-byl-sprawca>
124. UAWORLD (Світ про Україну), The Foreign Affairs: Боротьба жінок, 21 lis 2022 <https://uaworld.com.ua/the-foreign-affairs-borotba-zhinok/>
125. Ukrainian in Poland, Rejestracja wojskowa dla Ukraińców mieszkających za granicą, 06.03.2023, <https://www.ukrainianinpoland.pl/military-registration-for-ukrainians-living-abroad-pl/>
126. Ukrainian Wikipedia (Українська Вікіпедія), Медичні сили Збройних Сил України, https://uk.wikipedia.org/wiki/Медичні_сили_Збройних_Сил_України
127. Ukrainska Pravda. Ukrainian online newspaper (Українська правда. Українське суспільно-політичне інтернет-ЗМІ), Чому скандали з харчуванням для армії триватимуть, 06.12.2024, 11:10, <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/12/6/7487962/>
128. UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), Мінреінтеграції нагадало переселенцям, де й коли ставати на військовий облік, 26.12.2022, 23:19 <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3641578-minreintegracii-nagadalo-pereselencam-de-i-koli-vstavati-pro-vijskovij-oblik.html>
129. UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), У Міноборони розповіли, скільки жінок служать на передовій, 04.07.2023, 11:53, <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3731208-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zinok-sluzat-na-peredovij.html>
130. UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), Скарг на порушення з боку ТЦК побільшало – Лубінець, 21.03.2025, 11:38, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3973185-skarg-na-porusenna-z-boku-tck-pobilsalo-harakter-zminuetsa-lubinec.html>
131. UkrInform. National News Agency of Ukraine (Укрінформ. Українське національне інформаційне агентство), Торік понад 20 тисяч військових пройшли реабілітацію в закладах Міноборони, 23.05.2024, 14:39, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3867036-torik-ponad-20-tisac-vijskovih-projsli-reabilitaciu-v-zakladah-minoboroni.html>
132. UN OHCHR, (UN Human Rights Office of the High Commissioner), Four Years Since The Full-Scale Invasion Of Ukraine: Key Facts And Findings, 02.2026, <https://ukraine.ohchr.org/en/Four-years-since-the-full%E2%80%91scale-invasion-of-Ukraine-key-facts-and-findings-February-2026>
133. UNIAN (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Новий закон про мобілізацію в Україні: що зміниться з 1 червня, 29.05.2024, 06:25, <https://www.unian.ua/society/mobilizaciya-s-1-iyunya-2024-glavnye-izmeneniya-dlya-voennoobyazannyh-12649320.html>

134. UNIAN: News of Ukraine this year - the last days in Ukraine (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Мобілізація 2023: правила та особливості, кого призивають в першу чергу, 10.01.2023, 15:04, <https://www.unian.ua/war/druga-hvilya-mobilizaciji-2022-v-ukrajini-vidpovidi-na-zapitannya-novini-vtorqnennya-rosiji-v-ukrajinu-11748145.html/id--857223535>
135. UNIAN: News of Ukraine this year - the last days in Ukraine (УНІАН: Новини України - останні новини України сьогодні), Мобілізація в Україні інвалідів III групи з 1 червня: чи можуть відправити на фронт, 01.06.2024, 09:00, <https://www.unian.ua/war/mobilizaciya-invalidov-iii-gruppy-novye-pravila-v-ukraine-12524913.html>
136. UNN (...), MP reveals monthly influx into the Armed Forces: how many Ukrainians are mobilized into the army, 01.10.2025, <https://unn.ua/en/news/mp-reveals-monthly-influx-into-the-armed-forces-how-many-ukrainians-are-mobilized-into-the-army>
137. UNN (Ukrainian National News), MP reveals monthly influx into the Armed Forces: how many Ukrainians are mobilized into the army, 01.10.2025, <https://unn.ua/en/news/mp-reveals-monthly-influx-into-the-armed-forces-how-many-ukrainians-are-mobilized-into-the-army>
138. UP-Life (УП. Життя - Українська правда), Комісування з військової служби: як звільнитися за станом здоров'я і випадково не "піти" в СЗЧ, 31.10.2024, 06:00, <https://life.pravda.com.ua/society/yak-komisuvatisya-z-viyskovoji-sluzhbi-pid-chas-viyini-304582/>
139. VeteranFund.com.ua (Український ветеранський фонд) Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: погляди військових та цивільних громадян. Результати комплексного дослідження, березень-квітень 2023, <https://veteranfund.com.ua/analitics/social-group-discr/>
140. VSN.ua (Інформаційне агентство „Волинська служба новин”), Чи можлива в Україні мобілізація юнаків з 18 років, 23.01.2024, 21:44, <https://vsn.ua/news/chi-mozhliva-v-ukrajini-mobilizatsiya-yunakiv-z-18-rokiv-37339>
141. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, Świadkowie Jehowy więzieni za wiarę – wykaz terytorialny, 04.2026, <https://www.jw.org/pl/wiadomosci/region/swiat/%C5%9Bwiadkowie-jehowy-w-wi%C4%99zieniu/>
142. WikiLegalAid (Безоплатна правова допомога, Довідково-інформаційна платформа правових консультацій), Медичне забезпечення особи, яка має статус учасника бойових дій, https://legalaid.wiki/index.php/Медичне_забезпечення_особи,_яка_має_статус_учасника_бойових_дій
143. WikiLegalAid (Безоплатна правова допомога, Довідково-інформаційна платформа правових консультацій), Альтернативна (невійськова) служба, 09.09.2024, [https://legalaid.wiki/index.php/Альтернативна_\(невійськова\)_служба](https://legalaid.wiki/index.php/Альтернативна_(невійськова)_служба)
144. Wirtualna Polska, Blisko 100 tys. młodych wyjechało z Ukrainy po zmianie przepisów, 30.10.2025, <https://wiadomosci.wp.pl/blisko-100-tys-mlodych-wyjechalo-z-ukrainy-po-zmianie-przepisow-7216379834329696a>

145. Yur-Gazeta.com (Юридична Газета), Штраф за порушення мобілізації та військового обліку: коли платити удвічі більше?, 31.05.2024, 17:45, <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/shtraf-za-porushennya-mobilizaciyi-ta-viyskovogo-obliku-koli-platiti-udvichi-bilshe.html>
146. Zahid.espreso.tv, Мобілізація "Свідків Єгови" та інших пацифістів: пояснюємо, як це відбувається, 11.01.2024, <https://zahid.espreso.tv/news-mobilizatsiya-svidkiv-egovi-ta-inshikh-patsifistiv-poyasnyemo-yak-tse-vidbuvaetsya>
147. Zakon.gov.ua. Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada Ukrainy). Legislation of Ukraine (Верховна Рада України. Законодавство України), Указ Президента України „Про загальну мобілізацію”, редакція - Прийняття від 24.02.2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022/Text>
148. Zakon.ua, Дезертирство під час воєнного стану: реальні строки, судова практика та шанс уникнути покарання, 08.04.2026, <https://zakon.in.ua/dezertyrstvo-pid-chas-voiennoho-stanu-realni-stroky-sudova-praktyka-ta-shans-unyknuty-pokarannia/>
149. Кадровик-01, Президент підписав закон, який впроваджує підготовку до нацспротиву замість БЗВП для студентів, 10.04.2026, <https://prokadry.com.ua/news/116596-prezydent-pidpysav-zakon-iakyi-vprovadzhuie-pidgotovku-do-natssprotyvu-zamist-bzvp-dlia-studentiv>
150. Кадровик-01, Президент підписав закон, який впроваджує підготовку до нацспротиву замість БЗВП для студентів, 10.04.2026, <https://prokadry.com.ua/news/116596-prezydent-pidpysav-zakon-iakyi-vprovadzhuie-pidgotovku-do-natssprotyv-u-zamist-bzvp-dlia-studentiv>